

Meer is nodig, meer is mogelijk

een zeker pensioen
veilige banken
eerlijke fiscaliteit
een sterke gezondheidszorg
duurzame energie
meer sociale gelijkheid en betrokkenheid
kwaliteitsvol werk

Mensen zijn bezorgd. Over hun pensioen, hun job, hun spaargeld, hun energiefactuur. Over de zorg die ze nodig hebben, of zullen nodig hebben. En over ongelijke behandeling, in welke situatie dan ook. Die zorgen zijn terecht. Temeer omdat de federale regering weinig tot niets onderneemt. Ze staat erbij en kijkt ernaar. Maar nietsdoen is achteruitgaan, vinden wij.

De overheid kan meer doen. Zij kan het belang van mensen opnieuw centraal stellen, in plaats van de winst. De vrije markt heeft gefaald, en de federale regering wil niet lukken. Dat kunnen we niet aanvaarden.

We hebben visie nodig. Een toekomstvisie die de problemen van vandaag en morgen oplost. Met visie kunnen we de blokkeringen in onze samenleving opheffen.

Samen werken we aan onze toekomst. We roepen iedereen op om mee te denken. Want wat we nu beslissen, bepaalt de toekomst van ons allemaal.

Deze ontwerptekst werd goedgekeurd door het **sp.a**-partijbureau op [datum]. Via regionale voorrondes in het voorjaar kan iedereen mee discussiëren. We nodigen ook iedereen uit op de Visie 2010-website www.visie2010.be.

Vanaf september kunnen de **sp.a**-leden via hun afdelingen amendementen indienen. En op 16 en 17 oktober is iedereen welkom op het Visie 2010-congres, en beslissen de **sp.a**-leden over de definitieve tekst.

Meer info > Visie2010@s-p-a.be > 02 552 02 00

Sociale gelijkheid en betrokkenheid

Inhoudstafel

1. Samenvatting

2. Maatschappelijke activering door gemeenschapsopbouw

- 2.1 Mens en gemeenschap: win-win**
- 2.2 Doelstellingen**
- 2.3 Gelijke kansen**
- 2.4 Betrokkenheid**
- 2.5 Structuur van de tekst**

3. Bestrijding van armoede en sociale uitsluiting

- 3.1 Vooraf: credo**
- 3.2 Koppig, complex en dramatisch**
- 3.3 De koppigheid van de armoede**
- 3.4 Naar verklaringen en oplossingen**
- 3.5 Beleidsaandacht en actoren**
- 3.6 Koude en warme solidariteit**
- 3.7 Uitgangspunten voor slagkrachtige armoedebestrijding**
- 3.8 Nood aan een meersporenbeleid**
- 3.9 Buiten categorie: het OCMW**
- 3.10 Stellingen**
- 3.11 Concrete voorstellen**

4. Sociale gelijkheid en betrokkenheid

- 4.1 Democratie en welvaart**
- 4.2 Democratie en zorg: de strijd van gunst naar recht**
- 4.3 Bedreigingen, vervreemding**
- 4.4 Een gemeenschapsproject**
- 4.5 Maatschappelijke activering**
- 4.6 Een dynamische, actieve democratie**

- 4.7 Uitgangspunten i.v.m. sociale gelijkheid en betrokkenheid**
- 4.8 Stellingen**
- 4.9 Concrete voorstellen**

1. Samenvatting

Met deze tekst gaat **sp.a** de discussie aan over de thema's sociale gelijkheid en betrokkenheid en de voorkoming en bestrijding van armoede en sociale uitsluiting.

Onze democratie, rechtsstaat en welvaartsstaat zijn verwezenlijkingen waarvoor het socialisme en de socialistische partijen hebben gestreden. Ook vandaag behoren deze concepten tot de essentie van het programma en het project van **sp.a**. Deze tekst beklemtoont dit engagement en actualiseert en dynamiseert dit.

Met deze tekst trekken we twee sporen:

1. Als socialisten blijven we verontwaardigd over de koppige en te grote aanwezigheid van armoede en sociale uitsluiting, nabij en veraf. Met meer prioriteit dan ooit willen we deze schande bestrijden. Daarvoor willen we meer adequate instrumenten, in hechte dialoog met de mensen in armoede. Deze doelstelling is belangrijk voor de betrokken mensen, maar sluit ook sterk aan bij het tweede spoor, want een samenleving die armoede, uitsluiting en ongelijkheid reduceert, wordt globaal sterker en gelukkiger.
2. Onze democratie en welvaartsstaat vragen een slagkrachtige organisatie, gekoppeld aan een dynamisch gemeenschapsproject, gebaseerd op sociale gelijkheid en sterke betrokkenheid. Om hiervoor een structurele en duurzame basis te leggen, is maatschappelijke activering levensnoodzakelijk, met *geëmancipeerde mensen en hun verenigingen die deelhebben en deelnemen*. Daarnaast is een levendige participatieve democratie nodig

2. Maatschappelijke activering door gemeenschapsopbouw

2.1 Mens en gemeenschap: win-win

Deze tekst gaat over gemeenschapsvorming als oorzaak, maar ook resultaat van een levendige democratie en een sterke, daadkrachtige welvaartsstaat.

Mensen organiseren zich in gemeenschappen omwille van vele redenen, grotendeels te herleiden tot twee basisbehoeften:

1. Een defensieve behoefte, namelijk het zoeken naar bescherming. Samen sta je veel sterker tegen bedreigingen en het geheel (de gemeenschap) is daarbij veel meer dan de som van de delen (de individuen).
2. Een offensieve behoefte: in een gemeenschap kunnen talenten en menselijke mogelijkheden zich pas echt optimaal ontplooiën. Een samenleving geeft kansen, creëert mogelijkheden en geeft warmte.

De relatie tussen mens en gemeenschap is dynamisch en wederzijds: de gemeenschap biedt veel voordelen, maar vraagt daarvoor ook noodzakelijke bijdragen. Optimaal ontstaat er zo een win-winsituatie. Deze relatie heeft zich in het Westen, dus ook in België en Vlaanderen, gestabiliseerd in verschillende systemen. Daarbij zijn er twee fundamenteel:

De rechtsstaat en democratie: zo werd de onderlinge macht geregeld (verdeling van machten, creatie van legitieme overheden) en kregen alle leden (burgers) onvervreembare rechten en plichten via het systeem van de delegatie- of representatiedemocratie.

Bij het invullen van de taak van de overheid werd na WOII een belangrijke dimensie toegevoegd, namelijk de welvaartsstaat. Deze zorgde ervoor dat ook sociale bescherming een recht werd. De welvaartsstaat creëerde een netwerk van hulp- en bijstandsvoorzieningen, uitgebreid met onder meer sociale zekerheid, onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting, welzijnsvoorzieningen, cultuur en arbeidsbescherming. De financiering gebeurt door een correct georganiseerde verplichte solidariteit en een overheid die de vrije markt corrigeert.

Beide systemen zijn werkzaam en georganiseerd, maar staan onder sterke druk en worden belaagd door heel diverse ontwikkelingen:

- Economisch: tot aan de crisis van de jaren zeventig van de vorige eeuw zorgde een hoogconjunctuur voor een genereuze welvaartsstaat. Maar sindsdien komt de welvaartsstaat in problemen: door de vertragende economische groei, de veranderingen in de economische (post-industriële transitie) en sociodemografische structuur (door

individualisering en de emancipatie van de vrouw), maar ook door de politieke keuzes. In onze veeleisende maatschappij worden mensen met de vinger gewezen wanneer ze niet 'slagen' in het leven. Anderzijds zorgde het liberalisme voor steeds meer deregulering. Daardoor is het veiligheidsnet niet meer zo strak gespannen, werd er op tal van tussenkomsten ingeleverd en hebben we tot vandaag een structureel probleem.

- Psychologisch, mentaal: het recht op welvaart moet niet worden verworven maar is automatisch en wordt door een "systeem" toegekend. Dit leidde naar een dubbel probleem van mentaliteit. Enerzijds het verdwijnen van betrokkenheid. De betrokkenheid, het engagement in de solidariteit in en voor de gemeenschap is afgebrokkeld. Het geloof in de individuele verantwoordelijkheid en mobiliteit van individuen, lijkt onbegrensd. Het geloof in het geheel is wat verdwenen. De samenleving zorgt voor alles, maar vraagt weinig of niets terug; Anderzijds het ontwikkelen van misbruiken (zoals bijvoorbeeld fraude) waardoor de legitimiteit van de solidariteit verder wordt aangetast.
- Politiek: we zien een soortgelijke apathie of zelfs aversie tegenover de overheden, bij uitbreiding de democratie en de rechtsstaat. Die leidt naar apolitiek of antipolitiek en geeft kansen en soms macht aan extreme en antidemocratische stemmen.
- Cultureel en intercultureel: recente migratiestromen accentueren het beeld van een multiculturele samenleving. Dit leidt onmiskenbaar naar uitdagingen waarin, enerzijds, de roep klinkt voor het behoud van een veronderstelde monocultuur. En waarin, anderzijds, de hoop groeit op een interculturele samenleving, met een actief pluralistische cultuur, die diversiteit waardeert en ontmoetingen tussen cultuurgemeenschappen als noodzakelijk, constructief en hoopvol beschouwt. Het multiculturele aspect is immers een verrijking voor de mens an sich.
- Sociaal: ondanks alle inspanningen, zowel financieel, als qua systemen en structuren, is onze sociale zekerheid een stuk geërodeerd waardoor mensen onvoldoende beschermd worden tegen oude risico's (onder andere ziekte) en nieuwe risico's (onder andere echtscheiding).

Maatschappelijk zijn België en Vlaanderen bij de meest welvarende regio's van de wereld, maar ze vertonen ook ernstige breuklijnen rond de pijlers waarop de gemeenschap is gebouwd: democratie en welvaartsstaat, betrokkenheid en gemeenschapszin.

Onder andere professor Richard Wilkinson wijst op het grote belang van de verhouding tussen rijk en arm. Hoe dieper de kloof tussen de rijksten en de armsten in een gemeenschap is, hoe kleiner de kans op voorspoed, slagkracht en probleemoplossend vermogen van deze samenleving is. Hoe groter de kans op sociale en

gezondheidsproblemen, voor iedereen ook voor zij die niet in armoede leven. Hoe billijker de rijkdom over de volledige bevolking is verdeeld, hoe hoger het bruto nationaal geluk is. Deze vaststelling onderlijnt niet alleen het belang van een faire sociaaleconomische situatie, maar benadrukt ook het belang van de sociaal-culturele aspecten van een gemeenschap. Want rijkdom beter spreiden is het resultaat van keuzes en overtuigingen, en die spruiten voort uit een gemeenschap.

2.2 Doelstellingen

Het is onze doelstelling om zowel de rechtsstaat en democratie als de welvaartsstaat actief, levendig en betaalbaar te houden. Daarbij hoort een zo adequaat mogelijke bestrijding van armoede en sociale uitsluiting.

Deze rechten, voorzieningen en bezorgdheid waarborgen, vraagt om een performant sociaaleconomisch systeem en een actieve, open en warme gemeenschap. Dit betekent dat we moeten werken aan de volgende perspectieven.

- De financiering van een sterke welvaartsstaat vraagt een nieuwe visie op economische activering (economie, werkgelegenheid, fiscaliteit; zie ook de visieteksten rond fiscaliteit, werk en gezondheid). De huidige structuur en het actuele functioneren van de economie vormen steeds opnieuw een bedreiging voor een gemeenschap met een hoge mate van sociale gelijkheid en een sterke betrokkenheid. Ze genereren armoede en maatschappelijke uitsluiting en plegen fundamentele roofbouw op de pogingen om deze adequaat te bestrijden.
- Een actieve, dynamische democratie en een werkzame welvaartsstaat vragen om een sterke gemeenschapsopbouw. Dit betekent dat we bewust en duurzaam inzetten op brede maatschappelijke activering (sociaal, cultureel, ethisch, intercultureel en politiek), die leidt naar een warme gemeenschap van geëngageerde en actieve mensen. Daarvoor moet de bestaande delegatiedemocratie worden verrijkt met elementen van een meer interactieve, participatieve democratie¹. Dit moet de duurzame basis vormen van een bewuste keuze voor een democratische, participatieve en solidaire gemeenschap; steeds opnieuw.

¹ Het begrip participatieve democratie slaat op de een interactieve, dialogerende bestuursstijl van overheden (politici en ambtenaren). Daarbij worden instrumenten gebruikt uit de directe democratie (raadplegingen, referenda, adviesraden, hoorzittingen, enquêtes, enzovoort.), zodat het proces van beleidsvorming en –uitvoering zich via een permanente communicatie met de burgers ontwikkelt. Daardoor wordt de burger niet alleen als kiezer of als consument (*stakeholder*) beschouwd, maar ook als partner, aandeelhouder en mede-eigenaar (*shareholder*). Een participatieve democratie ontwikkelt zich binnen het canvas van een delegatie- of indirecte democratie, waarbij het prerogatief om te beslissen aan de verkozen politici behoort.

- Een sociaal beleid dat voldoende zekerheid voor de oude en nieuwe risico's biedt en kiest voor een minimale inkomensbescherming en een toegankelijke dienstverlening (kinderopvang, mobiliteit en zorg) voor iedereen, maar zeker ook voor mensen in armoede.
- We besteden bijzondere aandacht aan de instroom van nieuwe mensen in onze gemeenschappen. Vanuit onze visie op interculturaliteit, zien we hier vooral veel kansen en meerwaarden. Maar deze worden pas gerealiseerd op voorwaarde dat onze samenleving deze nieuwkomers verwelkomt en hen alle mogelijke kansen geeft om zich te hechten aan, zich te enten op, en te gedijen in onze gemeenschap. Zulke positieve aanpak vraagt een basis van optimisme, nieuwsgierigheid en een geloof dat diversiteit en ontmoeting verrijkt.

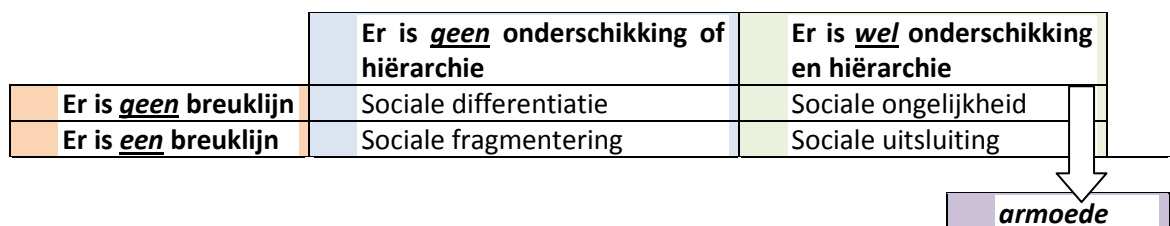
2.3 Gelijke kansen

Deze tekst draagt niet voor niets de titel "Sociale gelijkheid en betrokkenheid".

De begrippen gelijkheid en ongelijkheid kunnen verschillende betekenissen hebben. De onderzoeksgroep OASes van socioloog Jan Vranken geeft hierover bruikbare definities. Enerzijds observeert hij vormen van ongelijkheid of verschillen met een positieve betekenis. Hij benoemt ze als sociale differentiatie (mensen verschillen van elkaar maar er is geen breuklijn) en sociale fragmentatie (mensen hebben een andere woonplaats of etnische afkomst, en vormen op basis hiervan deelsamenlevingen of cultuurgemeenschappen). Deze meestal positieve verschillen dragen echter geen kenmerken van onderschikking of machtsongelijkheid.

Daarnaast zijn er vormen van ongelijkheid die meestal wel negatief werken. Die beschrijft hij als sociale ongelijkheid en sociale uitsluiting. Bij sociale uitsluiting is er niet alleen sprake van een duidelijke onderschikking, maar ook van een breuklijn in de maatschappij.

Figuur 1 Vranken e.a. Vormen van ongelijkheid

Figuur 1 gaat over (on)gelijke kansen. We plaatsen heel bewust het begrip "armoede" buiten het schema, omdat dit teveel dimensies in zich draagt om enkel in begrippen van

ongelijkheid en uitsluiting te worden omschreven. In elk geval zijn ongelijkheid en uitsluiting processen die armoede veroorzaken, vergroten en bestendigen.

2.4 Betrokkenheid

Deze tekst plaatst betrokkenheid duidelijk naast sociale gelijkheid. Dit begrip sluit sterk aan bij een gewenst model van een gemeenschap waarin de burgers en hun verenigingen zich uitdrukkelijk als mede-eigenaars profileren en engageren. Dit impliceert een sterk participatief politiek systeem, waarin onder meer het maatschappelijk middenveld een cruciale rol speelt. Daarbij moeten we gebruik maken van de bestaande kracht, bijvoorbeeld via een hecht partnership met mutualiteit, vakbond en andere sociaal geëngageerde actoren.

Er is een groot verband tussen enerzijds een solidaire en sociale samenleving, waarin sociale ongelijkheid en zeker uitsluiting succesvol worden bestreden, en anderzijds een actieve, warme gemeenschap. Daarbij is het belangrijk om een open en naar buiten gerichte solidariteit te ontwikkelen, die ons beschermt tegen een te eenzijdige beperking of uitsluiting.

De koppeling van solidariteit aan gemeenschapsvorming beklemtoont het grote belang van een actief, levendig maatschappelijk draagvlak voor een gestructureerde solidariteit. In een actieve en participatieve democratie moeten burgers, middenveld en overheden zich steeds opnieuw uitspreken in het voordeel van een verregaande solidariteit, met inbegrip van een noodzakelijke correctie van de vrije markt. Het adagium hier luidt: meer democratie leidt naar meer sociale gelijkheid. En tot een meer effectieve bestrijding van sociale ongelijkheid en uitsluiting, waardoor de democratie wint aan dynamiek. Zo ontstaat een progressieve beweging.

2.5 Structuur van de tekst

Deze tekst bevat twee onderdelen die sterk met elkaar zijn verbonden.

Het eerste deel zoomt in op de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Daarbij beschrijven we deze fenomenen als koppig en complex, maar ook als de fundamentele prioriteit van een socialistisch project.

Het tweede deel behandelt het thema sociale gelijkheid en betrokkenheid. Dit tekstdeel beklemtoont het belang van gemeenschapsvorming, met daarbij een pleidooi voor meer maatschappelijke activering en een participatieve democratie.

Elk onderdeel bevat een beknopt referentiekader, een aantal uitgangspunten, stellingen en een aantal concrete voorstellen.

3. Bestrijding van armoede en sociale uitsluiting

3.1 Vooraf: credo

Uiteraard zal iedereen volmondig beamen dat alle armoede en sociale uitsluiting voorkomen en weggewerkt moeten worden. Als socialisten kunnen en willen we deze doelstelling zo radicaal mogelijk formuleren. Het kan niet dat er vandaag zoveel mensen in armoede moeten leven in onze samenleving.

De inspanningen hieromtrent zijn niet allemaal zonder resultaat gebleven. Onze krachtige sociale zekerheid en de sterk uitgebouwde en wijdivertakte welvaartsstaat hebben zeker successen geboekt. Dit valt onder andere af te leiden uit de redelijk hoge plaats die België bekleedt op de lijst van landen waar men de inkomensongelijkheid² op een vergelijkbare wijze heeft gemeten. Na o.a. Finland, Noorwegen, Zweden en Denemarken vormt België met enkele andere landen een tweede groep inzake inkomensgelijkheid. Dit is een heuglijke vaststelling, die echter geen reden mag zijn tot gejuich op alle banken. Want tegelijk stellen we vast dat de laatste jaren er opnieuw een stelselmatige toename is van de inkomensongelijkheid binnen België en Vlaanderen. De evolutie is dus negatief.

Recente cijfers en vaststellingen inzake armoede illustreren ook op schrijnende wijze de nog steeds grote en urgente nood aan een slagkrachtige aanpak. Bij hedendaags onderzoek worden armoede en sociale uitsluiting gezien als het resultaat van verschillende factoren, waaronder inkomen, onderwijs, tewerkstelling, gezondheid en wonen. Gelukkig wordt het niet langer als een kwestie van louter onvoldoende inkomen beschouwd. Naast de 'monetaire indicatoren' die het armoederisico meten op basis van het inkomen, worden ook een aantal 'niet-monetaire' indicatoren gebruikt om armoede te meten. Het al dan niet aanwezig zijn van basiscomfort in de woning (bad, douche, toilet, warm water) is een belangrijke niet-monetaire indicator. Andere interessante niet-monetaire indicatoren zijn de financiële mogelijkheden om de woning voldoende te kunnen verwarmen (energie) en het zich al dan niet kunnen veroorloven van bepaalde gebruiksgoederen (auto, pc, tv). Ook indicatoren die de participatiegraad aan andere levensdomeinen aangeven, zijn van belang in het kader van het armoede-onderzoek.

² De meting gebeurt met de GINI-coëfficiënt. Dit getal drukt een waarde uit tussen 0 en 1, waarbij 0 staat voor een volledige inkomensgelijkheid en 1 voor het geval alle rijkdom in één huisgezin zou geconcentreerd zijn. Daarbij vertrekt men van het bruto-inkomen dat men vermindert met lasten.

Cijfers & informatie van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting³

Het armoederisicopercentage (het percentage personen met een equivalent beschikbaar inkomen lager dan 60 procent van het mediaan nationaal equivalent inkomen) naar geslacht, in België, gewesten en EU-25, SILC 2007 (inkomen 2006)⁴

	België	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Hoofdstedelijk Gewest*	EU-25**
Vrouwen	15,9	11,6	19,9		17
Mannen	14,4	10,2	17,7		15
Totaal	15,2	10,9	18,8	28, 2	16

*Het totaal cijfer voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is onderhevig aan een grote foutenmarge; dit geldt uiteraard des te meer voor subgroepen binnen dit gewest. Ze worden bijgevolg niet gepubliceerd.

** afgeronde cijfers

bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie: EU-SILC 2007

De meest recente armoedecijfers voor België vertonen geen trendbreuk met het verleden en bevestigen dat één op zeven arm is in België. België is daarmee een middenmoter in het Europese peloton.

Ook de leeftijd speelt een rol: er wordt een hoger dan gemiddeld risico genoteerd bij bejaarden (65+): 23 procent. België scoort daarmee slechter dan het gemiddelde van de 25 Europese lidstaten: 19 procent. Armoede bij kinderen (0 tot 15) bedraagt 16,9 procent, bij jongeren (16 tot 24) is dit 17,2 procent.

³ Dit steunpunt is een structureel samenwerkingsverband tussen de federale en de gemeenschappen en gewesten.

⁴ VRIND, OASes e.a. bronnen steunen grotendeels op de EU-SILC (Statistics on income and living conditions), is een Europese enquête en een belangrijke bron om vanuit een multi-dimensionele benadering het geheel van factoren inzake sociale inclusie van huishoudens en individuen in de maatschappij in kaart te brengen. Ze moet vergelijkingen tussen de verschillende lidstaten mogelijk maken. Jaarlijks bevraagt EU-SILC ongeveer 6 000 huishoudens in België (waarvan 1 000 in Brussel). Dat is het aantal dat door Eurostat wordt opgelegd aan de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. Deze steekproef laat toe om de indicatoren van het Nationaal Actieplan Sociale Insluiting te berekenen voor het land.

Tussen Vlaanderen en Wallonië verschillen de percentages enorm: voor de leeftijdscategorieën van 0 tot 50 jaar zijn de percentages in Wallonië ongeveer dubbel zo hoog dan in Vlaanderen.

Een job blijkt een belangrijke buffer tegen armoede, ongeacht de regio waarin men woont. Het armoederisico van werkenden (4,4 procent) is veel lager dan dat van niet-werkenden (24,6 procent): werklozen (34,2 procent), gepensioneerden (19,6 procent) en andere niet-actieven (25,5 procent). Het is opvallend dat Wallonië voornamelijk op het vlak van armoederisico van werklozen en andere niet-actieven veel slechter scoort dan Vlaanderen. Voor de actieve bevolking ligt het armoederisico in België lager dan het Europees gemiddelde, ongeacht de activiteitsstatus. Voor gepensioneerden echter ligt het Belgische armoederisico hoger dan het Europese gemiddelde (20 procent tegenover 17 procent).

Ook de werkintensiteit in het huishouden is een belangrijke indicator van het armoederisico. Deze indicator meet de verhouding van het aantal gewerkte maanden (van alle leden van het huishouden in de leeftijdscategorie 16-64 jaar) op het aantal werkbare maanden. Zo kan men de invloed nagaan van het aantal gewerkte maanden van het huishouden op het armoederisico. Zoals verwacht is er een omgekeerde relatie tussen het aantal gewerkte maanden en het armoederisico: hoe meer maanden men werkt, hoe kleiner het armoederisico.

Ook speelt de kinderlast een belangrijke rol op de evolutie van het armoederisico volgens werkintensiteit. Personen die in 2007 in een huishouden woonden met kinderen en niet gewerkt hebben (werkintensiteit = 0), bevinden zich in de meest preciaire situatie. 74,5 procent van hen leeft onder de armoederempel. Voor gelijkaardige personen in een huishouden zonder kinderen bedraagt dit 31,8 procent. Bij een maximale werkintensiteit daalt het armoederisico van personen in een huishouden met kinderen tot 3,8 procent (zonder kinderen is dit 2,3 procent). In Wallonië liggen de armoederisicopercentsages naar werkintensiteit in het algemeen hoger dan in Vlaanderen. In vergelijking met de Europese gemiddelden scoort België in het algemeen beter, uitgezonderd de personen in een huishouden zonder werk.

Met betrekking tot het huishoudtype zien we dat alleenstaanden (25,6 procent, vooral alleenstaande vrouwen) en eenoudergezinnen (35,8 procent) in het bijzonder meer geconfronteerd worden met armoede dan gezinnen met meerdere inkomens. Ook hier zijn er duidelijke, regionale verschillen. Vooral de Waalse eenoudergezinnen hebben een hoog armoederisico (43,8 procent).

In een maatschappij waar opleiding meer en meer bepalend is voor de positie op de sociale ladder, vallen laaggeschoolden vaak uit de boot. Een lage opleiding leidt tot een merkelijk

hoger armoederisico (23 procent versus 6 procent voor hogeschoolen). Deze cijfers lopen gelijk met de Europese gemiddelden.

Sociale zekerheid en sociale bijstand hebben een belangrijke beschermende impact. Bij een vergelijking van de reële situatie (met sociale transfers) met een fictieve situatie (zonder sociale transfer) komen we tot volgende resultaten: in het geval geen uitkeringen zouden worden ontvangen, met uitzondering van de pensioenen, zou het inkomen van 27,5 procent van de bevolking onder de armoedegrens vallen (cfr. 15,2 procent reële situatie). Indien er totaal geen uitkeringen zouden worden uitgekeerd, dus ook geen pensioenen, stijgt het armoederisico naar 41,5 procent van de bevolking.

Uit het VRIND⁵-rapport 2008

Sinds 2001 daalt het beschikbaar inkomen in alle gewesten, maar vooral in Brussel.

10 procent van de Vlamingen leeft onder de armoedegrens⁶, loopt dus een hoog armoederisico (690.000 personen). In Wallonië is dit 17 procent en voor gans België 15 procent.

Vrouwen, ouderen, alleenstaande ouders, niet-werkenden en huurders lopen een beduidend groter risico op armoede. Personen van niet-Europese afkomst lopen 3x hoger risico en mensen van Turkse of Marokkaanse origine 5x.

In Vlaanderen ligt het risico op armoede beduidend lager dan het EU-gemiddelde (10 procent versus 16 procent).

Deze positieve plaats geldt niet voor ouderen (bij 65+ belandt Vlaanderen op de 19de plaats en bij alleenstaande 65+ naar de 22ste plaats).

Bij een subjectief onderzoek (wat vinden mensen zelf) zegt 12 procent van de Vlamingen dat rondkomen echt een probleem vormt.

De hoogste armoedecijfers worden geteld in gezinnen zonder arbeidsinkomen. In 2006 ging dat over 7 procent van alle kinderen en 9 procent van de volwassenen.

In 2006 werd 17 procent van de huishoudens geconfronteerd met een betalingsprobleem voor elektriciteit en gas. In 2004 bedroeg dit nog 14 procent.

Kind en Gezin stelt vast dat 7 procent van alle kinderen geboren worden in een 'kansarme'⁷ omgeving.

⁵ VRIND: Vlaamse Regionale Indicatoren: jaarlijkse rapportage over de toestand van Vlaanderen.

⁶ Armoedegrens: personen met een inkomen dat minder dan 60 procent bedraagt van het mediaan inkomen lopen een verhoogd risico op armoede. Dit laat een internationale vergelijking toe.

Daarnaast zijn er nog vele tekenen van een koppeling tussen armoede en uitsluiting, onder andere op de arbeids- en huisvestingsmarkt. Arme mensen worden ook minder oud, zijn vaker ziek. Ze vinden beduidend minder hun weg naar hulpverlening, maar ook naar cultuur, jeugdwerk, sport. Er is een globale en ernstige participatie-uitval.

Cijfers van OASes⁸ – jaarboek 2009

OCMW's en CAW's werken met steeds langere wachtlijsten voor schuldbemiddeling. Het aantal schuldenregelingen bedraagt 73.781, dit betekent een stijging met 14 procent in vergelijking met 2007.

De werkloosheid was eind 2009 gestegen met 22,5 procent en de jongerenwerkloosheid met 29,7 procent.

Deze cijfers verantwoorden dat een aspiratie hieromtrent niet anders dan radicaal en verregaand kan worden geformuleerd. Samen met de weinig succesvolle ervaringen en zelfs mislukkingen uit de voorbije jaren noden ze tot bescheidenheid.

Daarbij klinken hooggestemde doelstellingen in hun radicaliteit moeilijk haalbaar en scheppen perspectieven met een aureool van utopie en zelfs naïeve wenselijkheid. Ze kunnen zo aanleiding geven tot moedeloosheid of cynisme.

Mede daarom vragen armoede en sociale uitsluiting een aanpak die zich ook in prioriteiten vertaalt. Een meer bescheiden of realistische aanpak mag echter nooit voorbij gaan aan de essentie, namelijk een harde en duurzame strijd tegen een hardnekkig onrecht, met nefaste gevolgen voor iedereen, primair voor de mensen in armoede maar uitstralend op een hele gemeenschap. Armoede en sociale uitsluiting verhinderen mensen om zich ten volle te kunnen ontwikkelen (*emancipatie, empowerment*). Armoede en sociale uitsluiting beletten mensen om op een eerlijke wijze te kunnen participeren (*deelnemen en deelhebben*) aan het maatschappelijke aanbod en leven. Daarbij moeten we steeds opnieuw beklemtonen dat grote inkomensongelijkheid tussen rijke en arme mensen de welvaart en het welzijn van heel onze samenleving belaagt en het de ontwikkeling van een gelukkige, sterke, interculturele en dus democratische gemeenschap uiterst negatief beïnvloedt. Een succesvolle bestrijding van armoede en sociale uitsluiting draagt bij aan het geluk van iedereen samen.

⁷ Kansarm betekent een zwakke score op 3 van de volgende criteria: inkomen, opleiding, arbeidssituatie, ontwikkeling van de kinderen, huisvesting en gezondheidssituatie.

⁸ OASes: onderzoeksgroep binnen de Universiteit Antwerpen rond Ongelijkheid, Armoede en Sociale Uitsluiting en de Stad. OASes publiceert een jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting.

3.2 Hardnekkig, complex en dramatisch

Armoede en sociale uitsluiting staan rechtstreeks met elkaar in verband. Daarbij beschouwt men sociale uitsluiting eerder als een proces en armoede als een toestand. Armoede ontstaat uit een netwerk van uitsluitingen, maar sociale uitsluiting (bijvoorbeeld werkloosheid of een slechte job) betekent niet automatisch armoede, al kan het er wel toe leiden.

Jan Vranken (UAntwerpen/OASes) definieert armoede als volgt:

“Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen. Deze kloof kan enkel overbrugd worden wanneer de samenleving zowel het brede middenveld en andere actoren, een beroep doet op de kracht die mensen in armoede en hun omgeving bezitten, de voorwaarden creëert zodat mensen in armoede deze kracht kunnen aanwenden en iedereen gelijke kansen geeft om aan alle aspecten van de samenleving deel te nemen.”

Meteen wordt duidelijk dat de begrippen weliswaar heel begrijpelijk klinken, maar een complexe lading bevatten. Ze munten bovendien uit in koppigheid, want ongeacht de bijna onwezenlijke toename van de welvaart in West-Europa en nadrukkelijk ook in België en Vlaanderen, blijven armoede en sociale uitsluiting blijkaar in licht wisselende omvang aanwezig: duidelijk, onmiskenbaar maar blijkaar ongrijpbaar voor overheden.

Overheden, ook in hun meest primitieve vormen (bijvoorbeeld in de middeleeuwen), besteedden hieraan aandacht (*de zogenaamde armentafels, vele momenten en systemen van caritativiteit...*). Het is maar tijdens de tweede helft van de vorige eeuw dat, onder andere door de introductie van de welvaartsstaat, de overheid het welzijn van haar burgers tot een ‘recht’ verklaarde. Dit hield in dat er een minimumgrens werd vastgesteld, waarop iedereen recht zou hebben. Daarmee deed men een poging om armoede uit te bannen.

Onze sociale zekerheid, in de brede betekenis, bevat een heel instrumentarium om dit doel te bereiken, van verzekeringen tegen allerlei ongelukken (ziekte, handicap, werkloosheid) tot offensieve systemen zoals kinderbijslag, gratis onderwijs, enzovoort. Als sluitstuk werken maatregelen zoals het gewaarborgd bestaansminimum en het OCMW, verplicht tot hulp en bijstand. Daarmee beschikken we in principe over één van de beste stelsels van de wereld, gebouwd op een fundament van solidariteit, want iedereen wordt verplicht om bij te dragen.

Desondanks is er een bijna constante aanwezigheid van mensen in armoede. We moeten hierbij niet verzanden in doemdenken. Het Pact van Vilvoorde (2003) stelde dat Vlaanderen

qua armoedebestrijding in 2010 zou moeten behoren tot de topvijf van de EU. De VRIND-cijfers stellen dat deze doelstelling werd behaald, vermits we enkele Nederland en Tsjechië moeten laten voorgaan. Maar achter gemiddelde en relatieve cijfers schuilen de weinig benijdenswaardige levensomstandigheden en toekomstmogelijkheden van honderden duizenden mensen. Volgens de VRIND-cijfers van 2009 zelfs 670.000 mensen in Vlaanderen alleen.

Meer gedetailleerde cijfers hieromtrent geven al jarenlang⁹ een licht fluctuerend beeld. De cijfers illustreren de ernst van deze problemen en verantwoorden een vorm van zelfkritiek. Niettegenstaande vele jaren socialistische regeringsdeelname blijven de armoedecijfers vrij constant. Het vereist dat we als socialisten voortdurend oog hebben voor de effecten van onze beleidskeuzes op de allerzwaksten (de armoedetoets). Men kan niet voorbij aan de vaststelling dat de sociale bescherming, zeker toegepast op maatschappelijk kwetsbare of achtergestelde groepen, lijdt onder erosie, waardoor mensen onvoldoende beschermd worden tegen oude risico's (onder andere ziekte) en nieuwe risico's (onder andere echtscheiding). De sociale bescherming is te selectief geworden, men heeft te vaak gekozen voor bodembescherming en de uitkeringen zijn niet voldoende gekoppeld aan de welvaart. De sociale zekerheid blijkt in de praktijk geen instrument dat het sterks werkzaam is in het voordeel van groepen die omwille van tal van redenen al met bijzondere problemen worstelen. Dit fenomeen staat bekend als het Mattheuseffect¹⁰: zij die al veel ontvangen krijgen nog meer, zij die niet veel hebben krijgen het minst.

Daarbij is het belangrijk dat de percentages hier gaan over honderdduizenden mensen. De inspanningen van vele overheden ten spijt, lijkt dit probleem niet noemenswaardig te verbeteren: armoede en uitsluiting blijken soms maar beperkt beïnvloedbaar voor beleidsingrepen. Soms missen deze ingrepen hun slagkracht en gewenste effecten omdat ze niet meer van toepassing zijn op de alsmaar nieuwe vormen van armoede en uitsluiting, soms vertonen ze ook negatieve neveneffecten, vaak blijven ze te geïsoleerd. Tegelijkertijd groeit, op sluipende wijze, een dreiging om deze onmacht te aanvaarden als een wetmatigheid: er is blijkbaar niets aan te doen, het ontsnapt ons, het lijkt een verloren strijd.

Bovendien leren we uit verschillende wetenschappelijke onderzoeken, waaronder het onderzoek van Richard Wilkinson ('The Spirit Level: why more equal societies almost

⁹ Al meer dan een decennium zorgt de onderzoeksgroep OASes (UA) voor een jaarboek Armoede en Sociale uitsluiting waarin heel systematisch feiten over de ontwikkelingen, beleid, enzovoort. hieromtrent worden verzameld. Het jaarlijks gepubliceerde VRIND (Vlaamse Regionale Indicatoren) geeft ook telkens een uitgebreid relaas over armoede en uitsluiting in Vlaanderen.

¹⁰ Het was de Amerikaanse socioloog K. Merton (1910-2003) die dit fenomeen in 1968 eerst intuïtief en later ook empirisch vaststelde. De Vlaamse socioloog Herman Deleeck (1928-2002) paste dit effect toe in de context van de welvaartsstaat, met gelijkaardige bevindingen

always do better') dat hoe groter de kloof tussen arm en rijk is in een zelfde land of gemeenschap, hoe meer kans er ontstaat op een hele reeks van maatschappelijke problemen. Deze betreffen zeker sociale uitsluiting en armoede, maar ook het voorkomen van criminaliteit, minder lange levensduur, meer overgewicht, meer tienerzwangerschappen, kortom: een aantal ernstige maatschappelijke risico's. Met andere woorden: armoede is niet alleen bijzonder slecht voor de armen, maar ook voor een hele gemeenschap.

Deze problemen veruitwendigen zich ook duidelijk in de mate van betrokkenheid van mensen, hun engagement in en naar hun gemeenschap(pen). Ze zorgen voor minder sociale cohesie en meer verbrokkeling en onverschilligheid. Grote inkomstenverschillen veroorzaken daarmee ook grotere sociale afstanden en onderlinge vervreemding, waardoor diverse vormen van sociale onzekerheid, onveiligheid en angst een ontstaansbodem vinden.

3.3 De koppigheid van de armoede

De eerdere opsomming geeft niet meteen een positieve boodschap en zorgt niet voor optimisme. Blijkbaar verliest de samenleving, ondanks welgemeende pogingen, nog steeds de strijd tegen de armoede. Toch bestaat er al een traditie, in Vlaanderen en België, om de armoedebestrijding heel specifiek aan te pakken. Als socialisten hebben we ons vaak verontwaardigd over dit thema uitgesproken. De bestrijding van armoede en sociale uitsluiting moet behoren tot de speerpunten van ons politiek programma en tot de absolute prioriteiten van ons beleid indien we bestuursverantwoordelijkheid dragen.

De crisis, beginnend in de jaren zeventig van de vorige eeuw, veegde de euforie van de *golden sixties* van tafel. Vooral het systeem van de welvaartsstaat leed daaronder, want een gebrek aan economische bloei bedreigde de financiering ervan. Vooral de liberalen, verpersoonlijkt door Guy Verhofstadt, wilden er vanaf en laakten de grote overheidsbemoedelingen. De jaren tachtig toonden heel duidelijk waar de welvaartsstaat faalde: analfabetisme, onverwerkte immigratie en armoede.

Vanaf begin jaren negentig ontstaat heel specifieke beleidsaandacht (onder andere met de zogenaamde *armoedefondsen Vandenbossche, Lenssens en het VFIK – later SIF*). Een doorbraak aan beleidsaandacht werd geforceerd bij het verschijnen van het Algemeen Verslag over de Armoede in 1995.

In de voorbije decennia groeide de overtuiging dat armoede een complex probleem is. De volgende vaststellingen groeiden ondertussen uit tot gemeengoed.

De armoede in België en Vlaanderen bleek koppig en in relevante mate aanwezig. Voor het eerst werd armoede uitgedrukt in cijfers en percenten. Ze sloegen met verstomming, na al die jaren sociaal beleid en ondanks al die instrumenten. Armoede was in eerste instantie

een onderkend maatschappelijk probleem, maar werd uiteindelijk toch erkend als een echt maatschappelijk probleem.

Het probleem toonde zich uiterst complex, het slingert zich immers doorheen (1) alle onderdelen van het overheidsbeleid, dus niet alleen sociale of economische zaken, ook gezondheid, onderwijs, cultuur en (2) alle overheden, van lokaal tot Belgisch en zelfs Europees. En zo werd armoedebestrijding heel duidelijk een beleidsprobleem.

Het probleem kan niet worden aangepakt zonder een hoge betrokkenheid van armen: zij kennen het probleem van binnenuit en hun kennis en ervaring zijn onmisbaar om een adequate bestrijding van de armoede te organiseren. Een interactieve aanpak moet ook sterk emanciperend (*empowering*) werken. Armoedebestrijding vraagt een heel specifieke beleidsmethode.

Armoede moet in de eerste plaats voorkomen worden. Het bestrijden van armoede is een curatieve situatie; het is voortdurend brandjes blussen. Daarom moet armoedevoorkoming op beleidsniveau en op alle beleidsdomeinen prioritair vooropgesteld worden.

3.4 Naar verklaringen en oplossingen

Daarnaast uiten armoede en sociale uitsluiting zich op verschillende manieren.

De generatiearmoede duidt op een vicieuze cirkel. Ouders en kinderen lijken wel gevangen door armoede en reproduceren deze generatie na generatie.

Daarnaast ontstaat armoede ook door ongevallen in de levensloop, waardoor mensen de trappers verliezen en van hun “hogere” positie op de maatschappelijke ladder tuimelen. Oorzaken daarvan zijn bijvoorbeeld een cumul van schulden, financiële tegenslagen, ziekte (*fysiek en mentaal*) en onverwachte zware tegenslagen allerlei. Uiteraard lopen mensen die zich al dicht bij de grens van het bestaansminimum bevinden, een groter gevaar.

Ook immigranten, zowel de eerdere als recente, naar hier gekomen omwille van allerlei redenen (politieke, economische...) lopen bijzonder gevaar om in een continue situatie van armoede en uitsluiting te verzeilen. Het aandeel mensen van Marokkaanse en Turkse afkomst in armoede ligt opmerkelijk hoog (meer dan 50 procent).

De specifieke situatie van mensen in armoede verklaart al gedeeltelijk het waarom van hun probleem. Achterliggend bestaan er verschillende ‘theorieën’ hierover. Jan Vranken (OASes/UA) legde een basis voor een aantal verklaringsmodellen. Deze werden op basis van onder andere M. De Bie en D. Dierckx verder uitgewerkt en meteen ook gekoppeld aan een bijhorende vormen van interventie om afhankelijk van het model een bepaalde vorm of variatie van beleid te voeren.

Figuur 2. Verklarings- & interventiemodellen armoede naar Vranken, De Bie en Dierckx (2007)

	STRUCTUREEL ¹¹ ARMOEDEBELEID Een vorm van indirect beleid, gericht op interne oorzaken	RESIDUEEL ¹² ARMOEDEBELEID Een vorm van direct beleid, gericht op externe oorzaken
INDIVIDU DE PERSOON (microniveau)	Individueel schuldmodel Beleid: bestraffen van profiteurs (1)	Individueel ongevalmodel Beleid: tijdelijke hulp aan mensen in problemen (2)
GROEPEN EN VOORZIE-NINGEN (mesoniveau)	Institutioneel schuldmodel Beleid: werken aan meer toegankelijkheid van voorzieningen (3)	Institutioneel ongevalmodel Beleid: werken aan sensibilisering en informatie- verspreiding (4)
BIJ SAMEN-LEVENING (macroniveau)	Maatschappelijk schuldmodel Beleid: afdwingbare sociale grondrechten (5)	Maatschappelijk ongevalmodel Beleid: maatregelen om economie te stimuleren (6)

- Het individueel schuldmodel: de mensen in armoede dragen zelf de oorzaak van hun probleem. Oplossing daarbij: ze moeten zelf meer moeite doen om dit probleem te overwinnen, we kunnen daarbij opvoeden en hulp bieden. Als het niet lukt moet in elk geval de hinder ervan worden beperkt.
- Individueel ongevalmodel: het overkomt de mens, je bent er een beetje weerloos tegen. Oplossing daarbij: creatie van een verzekeringssysteem dat helpt bij ongevallen, bijvoorbeeld de sociale zekerheid.
- Institutioneel schuldmodel: het probleem wordt veroorzaakt door falende dienst- en hulpverlening, de groepen en gemeenschappen. Oplossing: meer toegankelijkheid en kwaliteit bij de voorzieningen.
- Institutioneel ongevalmodel: mensen in armoede worden gestigmatiseerd, het wordt een wij/zij verhaal. Oplossing: werken op mentaliteit, sensibilisering en informatieverstrekking.
- Maatschappelijk ongevalmodel: de conjunctuur fluctueert en armoede ontstaat als de samenleving problemen heeft. De oplossing daarvan: als die problemen verdwijnen, verdwijnt ook de armoede. In afwachting moeten we hulp bieden.
- Maatschappelijk schuldmodel: armoede wordt veroorzaakt door ons maatschappelijk systeem en heeft zelfs een functie, bijvoorbeeld goedkope werkrachten en een waarschuwing dat het slecht loopt als men niet hard werkt. Oplossing daarbij: alleen een grondige verandering in ons systeem (structuur en cultuur) kan armoede bestrijden. Dit vraagt zeker een meer billijke verdeling van de rijkdom.

¹¹ Structureel betekent de maatregelen die indirect op de levenskwaliteiten, omstandigheden, enzovoort. inwerken en daardoor indirect (impliciet, latent, taciet) werken op oorzaken of bestrijding van armoede en uitsluiting.

¹² Residueel duidt hier op de niet structurele aanpak, een verzameling van restmaatregelen.

Op het mesoniveau ontwikkelt zich de praktijk om met armoede en uitsluiting om te gaan. Zowel het micro- als het macroniveau zijn eerder van een politiek en culturele aard.

Elk van de modellen verklaart een deel van de realiteit, maar voor ons is het duidelijk dat men prioritair moet inzetten op het maatschappelijk (verbreed tot het institutionele) schuld-en ongevalmodel. Daarbij blijven we ervan overtuigd (en verontwaardigd) dat juist de unfaire organisatie van onze samenleving er voor zorgt dat er steeds opnieuw armoede en uitsluiting ontstaan. Daarbij en daartoe moet de spreiding van de rijkdom (weinig heel rijk, veel armen) veel billijker worden verdeeld.

Ook het individuele ongevalmodel blijft een relevant gegeven, waarbij een krachtige, performante sociale zekerheid een structureel antwoord biedt.

3.5 Beleidsaandacht en actoren

Op basis van deze vaststellingen hebben alle betrokken overheden een specifiek beleid voor de voorkoming van armoede en armoedebestrijding ontwikkeld, met specifieke structuren, wetten en decreten. Een aantal publieke en private beleidsactoren spelen een belangrijke rol in het kader van armoedebestrijding. In Vlaanderen zijn dat onder andere de OCMW's, het Belgisch Netwerk van Armoedebestrijding, het Brussels Forum Armoedebestrijding, De Link, Welzijnsschakels, het Minderhedenforum, de Vereniging Vlaamse Steden en Gemeenten (als belangenverdediger van onder andere de OCMW's), het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling, Samenlevingsopbouw, Kind en Gezin, de instellingen en voorzieningen van de Bijzondere Jeugdzorg en het Netwerk van de Centra voor Algemeen Welzijnswerk. Recent (in 2008) ontstond ook Démos vzw, met als expliciete opdracht de relatie tussen cultuur, jeugd en sport en mensen in armoede te optimaliseren.

Op meerdere overheidsniveaus werkt sinds het samenwerkingsakkoord van 1998 het interfederaal *Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting*. Daar ontmoeten de federale en gemeenschapsoverheden elkaar en werkt een interministeriële conferentie aan het optimaliseren en integreren van de verschillende beleidsinspanningen. De federale staatssecretaris voor armoedebestrijding draagt een coördinerende taak.

De Vlaamse Gemeenschap werkt elke legislatuur met een *Vlaams Actieplan Armoedebestrijding*. Ook in vele gemeenten bestaat er binnen het lokaal sociaal beleid een expliciet beleid voor de bestrijding van armoede. Op Vlaams niveau is Ingrid Lieten de bevoegde (en coördinerende) minister voor Armoedebestrijding. Momenteel werkt zij aan de actualisering van het Actieplan voor de periode 2011 tot 2015.

3.6 Koude en warme solidariteit

Zeker op basis van het individueel ongevalmodel, werd een sterk systeem van sociale zekerheid opgebouwd: welzijn is geen gunst maar een recht. Daarom kwam er een collectieve verzekering tegen ongevallen 'in het leven'. Deze kan alleen maar worden bekostigd indien iedereen bijdraagt. Dit betekent dat de welvaartsstaat eigenlijk alle mensen met een inkomen verplicht om aan de financiering van de sociale zekerheid bij te dragen. De socialistische partijen hebben zware strijd geleverd om dit systeem toegepast te krijgen en ze hebben het, zeker de voorbije decennia, beschermt tegen de vele aanslagen van de liberale zijde.

De sociale zekerheid is sterk gestructureerd, een groot en complex systeem dat mechanistisch werkt: iedere betrokkene wordt op basis van objectieve criteria geïdentificeerd en heeft, afhankelijk van zijn 'dossier', recht op een tussenkomst, tegemoetkoming of service. Rechten moet je niet afdwingen, die draag je. Dat is het grote voordeel. Toch mag dit recht niet als eenzijdig worden beschouwd en heeft het ook plichten langs de keerzijde. Dit uit zich onder andere in het zogenaamde *liftersgedrag*, waarbij mensen een techniek ontwikkelen om mee te surfen op de voordelen maar de eigen aansprakelijkheid ontkennen, verdringen of niet aanvaarden. De eenzijdige cultuur van enkel *genieten* en niet *bijdragen* vormt een basis voor onvrede bij zowat iedereen, en belaaft het systeem.

Anderzijds is dit systeem strak en koel georganiseerd. Ze ervaren het vooral als een bureaucratie, veel formulieren en weinig menselijk. Men ligt er niet wakker van, behalve als men merkt dat het systeem niet of onvoldoende werkt. De sociale zekerheid zit dus gevangen in een paradox: men vindt ze eigenlijk vanzelfsprekend en men voelt zich er weinig bij betrokken, tot op het moment dat men vindt dat ze onvoldoende werkt. Dan geeft men ze alle schuld en is men bijzonder boos. Eigenlijk geldt deze moeilijke relatie tot alles wat de overheid betreft. Ons sterk geloof in de noodzaak van een ijzersterke en performante sociale zekerheid mag niet verhullen dat de werking ervan nog sterk kan verbeteren. Hier ligt nog een uiterst belangrijke opdracht.

Naast een sterke, performante sociale zekerheid, bestaat er ook een andere vorm van betrokkenheid bij onder andere armoede, namelijk de inzet van vrijwilligers die zich bekommeren om mensen in armoede. Deze vrijwillige betrokkenheid is erg oud, sluit aan bij een traditie van *caritativiteit* en *filantropie*, maar is niet georganiseerd als een zekerheid of gebaseerd op basis van formele rechten. Voor socialisten is juist het toekennen van onvervreemdbare rechten cruciaal: men mag het welzijn van mensen niet (opnieuw) afhankelijk maken van de vrijwillige inzet van mensen. Deze visie bezorgt echter de vrijwillige betrokkenheid van mensen soms een slechte naam, alsof ze streven naar de afschaffing van de structurele rechten en op kruistocht zijn voor een loutere filantropie. Deze negatieve evaluatie is grotendeels fout. Natuurlijk bestaan er nog oubollige

filantropen die vanuit een paternalistische, betuttelende attitude de ‘arme armen’ willen helpen. Maar de grote meerderheid van deze vrijwilligers zijn zeer emancipatorisch georiënteerd, ze zijn sociaal geëngageerd en streven vooral naar meer rechtszekerheid en een sterkere sociale zekerheid. Daarmee zijn ze bondgenoten van een sociale strijd en verdienen ze veel appreciatie en steun. Het is daarom belangrijk dat **sp.a** zich met grote openheid en bereidheid opstelt voor en naar dit middenveld. Voor vele thema’s, niet in het minst de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, kan onze partij een hecht bondgenootschap aangaan met vele en vooral ook uiteenlopende middenveldspelers. Daarbij kan **sp.a** zich ook in dat middenveld positioneren als een open, slagkrachtige en betrouwbare *brother in arms*.

3.7 Uitgangspunten voor slagkrachtige armoedebestrijding

Een realistische, daadkrachtige maar evenzeer toch ook nog bevlogen, *idealistische* aanpak moet gebaseerd zijn op de volgende uitgangspunten¹³:

- Armoede wordt veroorzaakt door de wijze waarop onze samenleving werkt. De sociaaleconomische (te veel vrije markt, te weinig overheidscorrecties) en sociaal-culturele eigenschappen (de visie op armoede en diversiteit) genereren steeds opnieuw mensen in armoede en de sociale uitsluiting daarvan. Deze systematiek is wereldwijd een exponent van een wereldwanorde. Een grondige aanpassing daarvan zou moeten vooropstaan, maar lijkt niet voor meteen, maar (1) vraagt wel doorgedreven en constante aandacht (zeker op Europees niveau) en (2) een permanente opdracht om waar mogelijk de oorzaken van armoede structureel aan te pakken en aldus armoede te voorkomen en op duurzame wijze de problemen op te lossen.
- De wereldwijde oorzaken van armoede mogen geen alibi vormen om niet permanent en op federaal, gemeenschaps- en lokaal niveau een zo krachtig, duurzaam en performant mogelijk beleid voor de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting te voeren.
- Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen op verschillende levensdomeinen die intens met elkaar verweven zijn. Armoedebestrijding moet gericht zijn op een volwaardige participatie aan de samenleving, zodat iedereen ten volle kan genieten van alle sociale grondrechten. Daarvoor zijn er twee belangrijke voorwaarden: (1) het moet een integrale, inclusieve en geïntegreerde aanpak zijn, werkzaam in alle geledingen en op alle niveaus van de samenleving en (2) het moet een empowerend beleid zijn en een participatief beleid zijn waarbinnen de expertise van mensen in armoede een duidelijke plaats krijgt.
- De meest fundamentele bestrijding van armoede en uitsluiting ontwikkelt zich op twee sporen, (1) zorgen dat alle bestaande en breed gerichte voorzieningen optimaal toegankelijk zijn voor alle mensen, dus ook mensen in armoede en (2) een permanente alertheid om mechanismen die – al lang of nieuw – armoede en uitsluiting veroorzaken met een specifiek beleid te voorkomen en te bestrijden.

¹³ We willen hier zeker ook naar de decenniumdoelstellingen verwijzen.

- Het bestaande laatste vangnet, meer bepaald de uitkeringen (bestaansminimum en minimumloon) noden een verhoging, met urgentie.
- Armoede en uitsluiting ontwikkelen zich vaak als een sluitende cirkel. Om deze te doorbreken vragen de kinderen en jongeren een absolute prioriteit. Daarbij spelen kinderopvang, onderwijs en vrijetijdsmogelijkheden een hoofdrol. Zeker het onderwijs, dat alle kinderen en jongeren bereikt, kan hier nog veel meer zorgen voor het doorbreken van de vicieuze rondgang en concrete openingen bieden voor meer slaagkansen, maatschappelijke integratie, participatie. De school biedt een prachtige combinatie van zowel een algemeen pedagogisch project (uitdrukkingsmiddelen, emancipatie, sociale vaardigheden...) en het aanleren van allerlei belangrijke vaardigheden, inzichten, denkkaders enz. In het beste geval stimuleert en honoreert het onderwijs optimaal de talenten die in elke jonge mens aanwezig zijn, geeft zelfvertrouwen en daardoor ook vertrouwen in anderen en de samenleving. Dit alles (en nog veel meer) is onontbeerlijk om zich uit de negatieve beslotenheid van armoede en uitsluiting te bevrijden en ook naar de toekomst op een volwaardige manier te kunnen participeren aan de samenleving.
- Het is cruciaal en voorwaardelijk aan een goede bestrijding van de armoede om mensen weerbaar te maken tegen de vele en indringend geregisseerde prikkels die aanzetten tot onnodige consumptie. Dit vraagt ook een scherpe bewaking van sluipende maar effectieve vormen van reclame (bijv. productplacement).

3.8 Nood aan een meersporenbeleid

Optimaliseren van de bestaande instrumenten en voorzieningen

Het staat buiten kijf dat de grondrechten automatisch worden toegekend: een lapidaire toepassing van de grondwet.

De bestaande uitkeringen moeten verhoogd worden.

Daarnaast bestaan er nog vele andere instrumenten en voorzieningen, die met een algemene doelstelling gericht zijn op het welzijn van alle burgers. Hiertoe rekenen we alle onderdelen van de sociale zekerheid, maar ook de vele spelers op het veld van gezondheid, geestelijke gezondheid, onderwijs, cultuur, enzovoort.

Al deze maatregelen en spelers hebben de aspiratie om aan iedereen tegemoet te komen. Men mag dus verwachten dat zij ook aandacht besteden aan die groepen van mensen die ofwel bijzondere problemen stellen of die er niet gemakkelijk of te weinig gebruik van maken. Daarom is voorafgaand (preventief) aan alle regelgeving die effect sorteert op armoede en sociale uitsluiting, een armoedetoets of -effectenrapport noodzakelijk. Dit betekent dat alle voorzieningen (van de overheid en/of gesubsidieerd), op welk niveau dan ook, worden verplicht om regelmatig zowel voorafgaand aan beleidsmaatregelen als bij wijze van opvolging, een *armoede-effectrapport* te maken. Hierin bevragen ze zichzelf

kritisch hun relatie, bereik en impact op mensen in armoede en geven daarbij aan hoe ze zich op dit terrein zullen verbeteren. Bij de opmaak van deze armoedetoetsen worden de armoedeorganisaties zelf structureel betrokken. Deze rapporten worden per sector en per overheidsniveau verzameld en verwerkt, in één document verzameld. Zo ontstaat een proces van permanente diagnose en remedie, met de volgende positieve effecten:

- Elke betrokken instantie of maatregel verbetert zichzelf systematisch en actualiseert zich voortdurend, met expliciete aandacht voor de bestrijding van armoede en uitsluiting.
- Uit het samenvoegen van deze gegevens ontstaat een beeld van mogelijke overlappingen en tekorten. Deze moeten aanleiding geven tot het bijsturing van bestaande of het initiëren van nieuwe maatregelen.
- Omdat deze processen in alle sectoren en op alle niveaus ontstaan, groeit een breed vertakt netwerk, waaruit en waarin heel wat leerprocessen kunnen ontwikkelen.
- Dit alles vraagt zowel een expliciete aandacht van alle overheden als een wetenschappelijke en methodische begeleiding.

Specifieke beleidsmaatregelen

Het optimaliseren van de bestaande voorzieningen is cruciaal, maar de praktijk van de voorbije jaren maakt duidelijk dat er ook nood is aan een heel specifiek, gespecialiseerd instrumentarium dat aanvullend werkt op het algemene aanbod.

Dit specifieke aanbod moet op twee manieren ontstaan:

- Als specifieke maatregel binnen een bestaand algemeen aanbod, meestal per sector. Bijvoorbeeld bij huisvesting, mobiliteit, tewerkstelling, onderwijs en cultuur. Op basis van een specifieke diagnose worden er binnen de sector ook specifieke remedies uitgewerkt, uiteraard via intens overleg met de doelgroep.
- Als categoriale aanpak: daarbij vertrekt men van de leefwereld van de betrokken mensen, dus de mensen in armoede. Deze leefwereld is totaal en dus niet in sectoren opgedeeld en leidt naar een meer integrale aanpak. Cruciaal is hier de sterke betrokkenheid van de mensen: het zijn zij die actief en als partners meewerken aan het beleid: analyse, diagnose en remedies. Deze categoriale aanpak is gebaseerd op de handelingsbekwaamheid van de mensen in armoede, versterkt en prikkelt deze en bestrijkt alle maatschappelijke onderwerpen.

De aandacht binnen sectoren en een categoriale aanpak leiden naar een aantal afzonderlijke maatregelen die gemakkelijk aanleiding kunnen geven tot overlappingen en naast elkaar werken. Vandaar de noodzaak om hiervoor specifieke beleidskruispunten of – rotondes te creëren. Op deze ontmoetingsplaatsen houdt iedereen z'n eigen logica, maar ontstaat overleg, uitwisseling van inzichten en expertise en vooral afspraken over wie wat, waarom en hoe zal doen.

Sterke regiefunctie

Om dit complexe beleid te realiseren en dit ook te enten op de inspanningen die binnen de verschillende sectoren wordt ontwikkeld, is een centrale sturing uiterst belangrijk. Daarom moet elk overheidsniveau hiervoor een sterke regiefunctie uitbouwen. Er bestaat al heel wat praktijk hieromtrent, maar deze toont zich vaak niet echt slagkrachtig en verwezenlijkte duidelijk te weinig impact.

We willen daarom nog even opsommen en vragen om een kritische evaluatie van de volgende instrumenten en voorzieningen.

- Bestaat er een expliciete commissie 'bestrijding armoede en uitsluiting' in de wetgevende macht waaraan minstens (1) het beleidsplan ter bespreking wordt voorgelegd, (2) jaarlijks wordt gerapporteerd over de vooruitgang?
- Is er overal een 'uitvoerend' politicus (minister, gedeputeerde, schepen, OCMW-voorzitter,..) belast met de coördinatie van de armoedebestrijding als expliciete bevoegdheid? Beschikt deze op een vorm van injunctierecht, waarmee hij in de bevoegdheden van collega's kan ingrijpen? Beschikt deze coördinerende politicus over voldoende macht, aureool en kracht om werkelijk te coördineren? Hierover leven ernstige twijfels en de praktijk levert niet veel succesverhalen.
- Het is absoluut nodig om ook op ambtelijk & administratief niveau over een zo hoog mogelijk gesitueerde verantwoordelijke te beschikken, die een expliciete titel en dito verantwoordelijkheid (en aansprakelijkheid) draagt. Het is daarbij belangrijk dat deze topambtenaar rechtstreeks aan de coördinerende uitvoerende politicus kan rapporteren.
- Het is cruciaal om te beschikken over een geïntegreerde begroting, die een geïntegreerde en bewerkte verzameling is van wat zich aan specifieke maatregelen in alle segmenten van de overheid bevindt.
- Hoe sterk en doorslaggevend is het plan voor de bestrijding van armoede en uitsluiting? Geldt het voor de periode van de legislatuur, als gezamenlijk besluit van de uitvoerende macht? Wordt het regelmatig gemonitord en geëvalueerd?
- Bestaat er een ambtelijk netwerk van aandachtsambtenaren die binnen elk ministerie, departement of onderdeel verantwoordelijk is voor het armoede-effectenrapport en ook rapporteert aan de coördinerende ambtenaar? Werkt dit succesvol of blijft het ritueel?
- Uiteraard is er nood aan een adviesstructuur met daarin het relevante middenveld en experts, die (1) wordt geraadpleegd bij de voorbereiding van elke maatregel met relevant effect op armoede(bestrijding) en (2) de bevoegdheid heeft om aan eenieder adviezen te verstrekken. Wordt deze adviesstructuur voldoende ernstig genomen? Bestaat er ook nog een breder beleidsnetwerk. Krijgen de armen een expliciete plaats met een aangepaste methodiek?

Dit alles vraagt vooral concrete en tastbare maatregelen van alle betrokken overheden, waarbij niet alleen meer middelen maar vooral ook meer vaardigheden en een sterke communicatieve cultuur noodzakelijk zijn.

We vragen een bijzondere aandacht voor de complementariteit van de bestuursniveaus. België is een sterk gelaagd land, met belangrijke bevoegdheden op het niveau van gemeenschappen, gewesten en gemeenten. Deze gelaagdheid geeft veel kansen om het beleid optimaal te organiseren, op de best mogelijke schaal, maar zorgt wel voor een grote uitdagingen om die onderling af te stemmen. Daarvoor is niet zozeer één centrale regisseur noodzakelijk, wel een structureel overleg tussen alle bevoegde regisseurs.

3.9 Buiten categorie: het OCMW

Het OCMW vormt het sluitstuk van een omvattend sociaal beleid, waarin mensen worden beschermd, geholpen en begeleid op momenten en in situaties die hun welzijn occasioneel of structureel bedreigen. Deze lokale actor is overal aanwezig en werkzaam. Samen groeiden ze de voorbije decennia uit tot een uitgebreid korps (van 66.000 personeelsleden), actief in bijna alle geledingen van zorg en welzijn. Armoedebestrijding vormt een speerpunt en de sociale diensten van de OCMW's beschikken over heel wat expertise ter zake. De leden van de OCMW-raad zijn meestal afkomstig uit de middenklasse. Het is opmerkelijk hoe hun maatschappelijke visie, hun perceptie van armoede en uitsluiting wijzigt in de confrontatie met de vele en schrijnende dossiers die zij behandelen. Bijna vanzelfsprekend ontwikkelen zij, zelfs ongeacht hun politieke overtuiging, een authentieke sociale reflex.

Met het recente gemeentedecreet wijzigde de verhouding tussen gemeente en OCMW. De omvang van de gemeentelijke dotatie aan het OCMW zorgt voor spanningen. Ook groeide er overlap tussen gemeentelijke en OCMW inspanningen, ook op het vlak van armoedebestrijding. Om dit te regelen kwam er het decreet Lokaal Sociaal Beleid, met het concept *sociaal huis* als middel tot integratie van de inspanningen, ook deze van particuliere partners.

De mogelijkheid om het voorzitterschap van het OCMW te combineren met een schepenambt sociale zaken biedt op zich veel kansen. Toch mag het geen voorbode zijn van een beweging om de bijzondere en specifieke opdrachten van het OCMW naadloos of kleurloos te laten opgaan in het geheel van de gemeentelijke administratie. Dit zou de interne dynamiek van het OCMW fnuiken, terwijl juist daardoor de noodzakelijke drive ontstaat om slagkrachtig ongeluk en dus ook armoede en uitsluiting te bestrijden. We zijn daarom groot voorstander van het blijven bestaan van een aparte ambtelijke en politieke organisatie zoals het OCMW binnen het ruimere welzijnsbeleid van de gemeente.

Tegelijkertijd pleiten we ervoor om de financiering van de OCMW 's door de Vlaamse en federale overheid te verhogen. OCMW's die verder gaan dan hun wettelijke verplichtingen moeten daarvoor financieel worden beloond. Zeker innovatie – en daar heeft de armoedebestrijding dringend nood aan – verdient extra financiële steun. We willen daarom dat OCMW' s de middelen krijgen om creatieve ideeën te realiseren en daardoor een meer dynamische en grotere rol te spelen in de strijd tegen sociale ongelijkheid.

3.10 Brussel: een trieste koploper

Alle eerder aangehaalde probleemstellingen en analyses vindt men in gecumuleerde vorm terug binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De concentratie van armoede en sociale uitsluiting scheert hier ongetwijfeld de hoogste toppen. Alle cijfers inzake inkomen, onderwijs werk, wonen, gezondheidszorg,...wijzen dit uit. Het gebrek aan een aangepast sociaal beleid (onderwijs, werk, taal, wonen, gezondheidszorg,...) specifiek aangepast aan de grote aanwezigheid van etnisch-cultureel diverse groepen is hiervoor een bepalende factor. Zeker bij de groepen van Noord- en Centraal-Afrikaanse afkomst, ook bij de recentere nieuwkomers uit Oost-Europese landen vormen armoede en uitsluiting de oorzaken en gevolgen van vaak precare levensomstandigheden. Ook hier spelen de weinig hoopvolle toekomstmogelijkheden van de vele kinderen en jongeren een hoofdrol. Het maatschappelijk kapitaal dat zij bieden dreigt volledig verloren te gaan en zich zelfs om te zetten in een maatschappelijk verlies, mede door de grotere kansen op deviant en crimineel gedrag. Het feit dat er tegelijkertijd zoveel overheden (federaal, Franse en Vlaamse Gemeenschap, Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de 19 betrokken gemeentebesturen en OCMW's) betrokken zijn, hypothekeert een adequate aanpak ten gronde. Zonder een grondige hervorming van deze overheden, met het oog op meer helderheid, slagkracht en minder overlapping en territoriumdriften, blijft een succesvolle aanpak hier bijzonder moeilijk tot quasi onmogelijk. Een daadkrachtig sociaal beleid is meer dan dringend.

3.11 Stellingen

1. Hoe kleiner de kloof tussen rijk en arm, hoe meer gemeenschap en betrokkenheid in een samenleving, hoe krachtiger en gelukkiger deze maatschappij. Hoe minder rijken, hoe minder armen.
2. Een beleid ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting vertrekt van een dubbele doelstelling, nl. de bescherming van mensen waar nodig – ook proactief, maar tegelijkertijd ook een aanpak die de betrokken mensen sterker maakt, hen vaardigheden en kracht geeft om zelf verantwoordelijkheid op te nemen en hun levensloop met meer succes en autonomie te bepalen.
3. Een sterke sociale zekerheid, samen met een adequaat beleid voor de zorg en begeleiding van mensen in moeilijkheden, moeten een fijnmazig net spannen. Dit verzekert mensen op hun meest kwetsbare momenten van betaalbare, bereikbare en respectvolle hulpverlening.

4. Globalisering biedt kansen en bedreigingen. Op internationale schaal ontbreekt nog te veel een corrigerende overheid, met het vermogen en de macht om de vrije markt te regisseren en het algemene sociale en ecologische belangen te beschermen. Te vaak worden deze algemene belangen opgeofferd, met als argument dat het quasi ongebreideld concurrentievermogen moet kunnen spelen. De positieve kansen en mogelijkheden van de globalisering, o.a. het creëren van een groter democratisch en sociaal draagvlak, het uitwisselen van goede praktijken en het doeltreffender optreden tegen bedreigingen daarvan, verdient meer aandacht en mag niet worden gefnuikt door alleen op de negatieve uitwassen te wijzen.
5. De Lissabonstrategie (2000) heeft haar belofte niet ingevuld. Bij het bepalen van een strategie voor het komende decennium moet een sociaal Europa centraal staan. Ze moet veel meer dan nu het geval is worden gestuurd vanuit sociale doelstellingen. Daarbij is een nivellering naar het beste niveau en de meest sociale praktijk de doelstelling. Dit betekent een sterkere correctie vanwege de overheid en een verzet tegen de momenteel overheersende liberale invulling van een Europese overheid. De internationale socialistische bewegingen, samen met andere progressieve bondgenoten, moeten hier meer virulent werk van maken en daarbij ook het vertrouwen van burgers in de meerwaarde van de EU opkrikken.
6. Elke overheid organiseert een concrete en prioritaire regie voor de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Die maakt de volgende voorstellen mogelijk. Dit betekent dat zowel de EU als het federale niveau maar ook de Vlaamse Gemeenschap en de provincies en gemeenten veel uitdrukkelijker de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting als een prioriteit moeten behandelen. Dit gaat gepaard met een continu proces van (zelf)kritische reflectie, waarbij de armoede-effectenrapporten en een intense dialoog met mensen in armoede richtinggevend zijn.
7. Dit beleid berijdt gelijktijdig twee sporen, (1) de bestaande instrumenten en voorzieningen moeten optimaal aansluiten op de vragen en problemen van mensen in armoede en (2) aanvullend ontstaat een specifiek beleid dat zich zowel sectoraal als categoriaal ontwikkelt.
8. Ook de inkomenskloof tussen man en vrouw is een vorm van sociale uitsluiting en kan leiden tot armoede. Daarnaast moet het genderperspectief in de aanpak armoede een bijzondere aandacht krijgen.
9. Het onderwijs moet de bijzondere aandacht voor de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting (zoals o.a. in GOK geconcretiseerd) nog verder ontwikkelen en verankeren als kernopdracht en topprioriteit.
10. Huurwoningen zijn gemiddeld ouder, slechter geïsoleerd en in slechtere staat dan woningen bewoond door eigenaars. Huurders op de private huurmarkt spenderen een veel groter deel van hun inkomen aan huur dan huurders uit de sociale huisvestingssector en dan eigenaars aan de afbetaling van hun hypothecaire lening. De verziende situatie op de private huurmarkt is dan ook het prioritaire aandachtspunt voor een progressief huisvestingsbeleid. En hier zien we een cruciale rol weggelegd voor

Sociaal Verhuurkantoren die best uit de marginaliteit gehaald worden en een ruimer takenpakket, meer middelen en meer publiciteit moeten krijgen. SVK's kennen de woningen uit het patrimonium dat ze beheren toe volgens een puntensysteem waar de meest behoeftige voorrang krijgt en zijn dus meer dan sociale huisvestingsmaatschappijen een machtig en zeer gericht instrument in de armoedebestrijding.

11. Niet elke economische activering heeft positieve effecten op de bestrijding van armoede en uitsluiting. Daarvoor zijn er tal van redenen, onder andere de specifieke en unieke problemen van sommige mensen, de inkomensvallen. Daarbij werkt de erosie van de sociale zekerheid een groei van deze problemen in de hand. De bestrijding ervan vraagt meestal maatwerk.
12. Het OCMW is en blijft het sluitstuk van een omvattend en insluitend (welzijns)beleid. Daartoe moet het ook de nodige middelen krijgen (federale overheid) om zo het noodzakelijke veldwerk te blijven mogelijk maken, uitgebreid met extra steun voor OCMW's die verder gaan dan hun wettelijke opdrachten en die creatieve, vernieuwende ideeën over armoedebestrijding willen uitwerken en toepassen.
13. De sociale uitkeringen zijn cruciale instrumenten, maar kunnen momenteel hun doelstelling niet waarmaken omdat ze te laag liggen. Deze moeten duidelijk verhogen, willen ze hun positief effect op de bestrijding van armoede behouden.
14. Een combinatie van verhoogde pensioenen en uitkeringen, activerings- en tewerkstellingsbeleid die zich specifiek richten op alleenstaanden en gezinnen met kinderen zonder inkomen uit arbeid, gekoppeld aan bijzondere aandacht voor huurders met een laag inkomen vormen daarom cruciale aandachtspunten voor slagkrachtig beleid ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting.
15. Om de schande van de kinderarmoede weg te werken, worden de instrumenten en bijdragen fors versterkt en selectiever gemaakt.

3.12 Concrete voorstellen

Vooraf

Het kan niet anders dan onze ambitie zijn ervoor te zorgen dat iedereen ook in de feiten de 10 sociale grondrechten (conform het Algemeen Verslag over de Armoede van 1994) ten volle en op een kwalitatieve wijze kan uitoefenen.

- 1) Recht op participatie
- 2) Recht op maatschappelijke dienstverlening (inclusief artikel 1 van de OCMW-Wet)
- 3) Recht op een gezin
- 4) Recht op rechtsbedeling
- 5) Recht op cultuur en vrije tijd
- 6) Recht op een inkomen dat mensen in staat stelt een menswaardig leven te leiden

- 7) Recht op onderwijs
- 8) Recht op werk
- 9) Recht op huisvesting
- 10) Recht op gezondheidszorg.

Deze voorstellen beogen geen uitputtende en volledige opsomming van alles wat nodig en mogelijk is voor een adequate voorkoming en bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. Ze leggen wel een aantal accenten en illustreren hoe eerdere vaststellingen en uitgangspunten kunnen worden geconcretiseerd. We vermijden ook bewust om te gedetailleerd en technisch deze voorstellen te verdiepen, in de overtuiging dat dit in latere fasen wel mogelijk zal blijken.

Voor de Europese Unie

1. Het Belgische voorzitterschap moet (1) de discussie in de Raad voeren over een wettelijk kader voor de sociale diensten van algemeen economisch belang, (2) het vernieuwende concept van de ervaringsdeskundigen én permanent horizontaal en vertikaal armoedeoverleg (PAO) promoten, en (3) consensus nastreven op een aantal essentiële vragen rond dakloosheid.
2. We pleiten internationaal voor kwantitatieve doelstellingen rond de vermindering van armoede in het algemeen en van kinderarmoede in het bijzonder. Voor EU 2020 willen we dat zeker één van de vijf indicatoren expliciet over de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting zal gaan. Daarbij bepleiten we de vermindering van armoede algemeen met 1/3 en kinderarmoede met de helft. De criteria zullen maar serieus worden genomen en resultaten leiden, indien deze doelstellingen afdwingbaar zijn en inbreuken kunnen worden bestraft (bijvoorbeeld een inlevering op Europese subsidies).
3. We steunen de aanbeveling rond actieve inclusie (oktober 2008) die steunt op de invoering van een gewaarborgd minimuminkomen in alle EU-landen, de maximale inschakeling op de arbeidsmarkt en de effectieve toegang tot alle diensten.
4. De EU moet op wereldvlak, onder andere naar Uno, Unesco, Unicef maar ook de WTO veel sterker de voorvechter worden van een sociale en democratische wereldorde. Alleen daardoor kan het vrijspel van de multinationals in de richting van een ecologische en sociale afbraak worden gecounterd. Ook hier moeten internationale socialistische fora het voortouw (blijven) nemen.

Voor het federale niveau

1. Het is onaanvaardbaar dat er vandaag nog uitkeringen zijn die lager liggen dan de risicodrempel om in armoede te belanden. De sociale bijstandsuitkeringen: leefloon, inkomensgarantie voor ouderen en de inkomensvervangende tegemoetkoming voor gehandicapten, maar ook de minima in de ziekte- en invaliditeitsuitkeringen voor werknemers én zelfstandigen moeten verhoogd worden tot 60 procent van de EU-SILC-norm. We moeten wel voldoende aandacht hebben voor het behoud van voldoende

spanning tussen enerzijds de uitkeringen verworven op basis van arbeidsprestaties en bijstandsuitkeringen en tussen uitkeringen en minimumlonen anderzijds.

2. De OCMW's moeten meer steun krijgen om hun opdrachten ruimer in te vullen en daarbij ook klemtonen te leggen op de bestrijding van de meest koppige vormen van armoede en sociale uitsluiting.
3. Veel mensen in armoede verliezen een deel van hun inkomen omdat ze geen gebruik maken van al hun rechten. Wij willen alle sociale rechten automatisch toekennen.
4. Wij willen verder gaan in de strijd tegen overmatige schuldenlast: zo moeten de inningspraktijken van gerechtsdeurwaarders, de wetgeving op reclame en kredietopeningen en het systeem van de collectieve schuldenregeling dringend worden herbekeken.
5. De inkomenskloof tussen man en vrouw werkt extra negatief voor mensen in armoede. In het bijzonder alleenstaande moeders en andere vrouwen, worden hierdoor extra belaagd. Alle maatregelen (algemeen zowel als categoriaal) moeten hierop gescreend worden en de negatieve effecten ervan worden bestreden.
6. De toekenning van onderhoudsgeld moet geoptimaliseerd worden door DAVO (Dienst voor Alimentatievorderingen) veel efficiënter te laten werken. Zo moet de inkomensgrens tot het verkrijgen van voorschotten drastisch worden opgetrokken of zelfs afgeschaft en moeten de voorschotten zelf omhoog. DAVO moet ook als bevoorrechte schuldeiser worden erkend.
7. Wijkgezondheidscentra vormen een performant antwoord op gezondheidsvragen van onder andere mensen in armoede. Dit concept moet sterker en toegankelijker worden gemaakt.
8. We pleiten voor een verdere veralgemening van het derdebetalerssysteem (zie visienota gezondheidszorg).
9. De geoormerkte middelen voor financiële tussenkomsten voor vrijetijdsbesteding en ontwikkeling van mensen in armoede moeten structureel worden verbonden aan de middelen die de Vlaamse Gemeenschap (Participatiedecreet) hiervoor ter beschikking stelt.
10. De kinderbijslag wordt gereorganiseerd zodat (1) elk kind het recht op een toeslag behoudt, (2) er toch een differentiatie kan worden toegepast in het voordeel van kinderen in armoede en (3) er nauwkeurig wordt toegezien dat de toeslagen duidelijk in het voordeel van de kinderen in armoede worden aangewend.
11. Er is behoefte aan veel meer stimuli en goede praktijken voor ondernemingsvormen waarin de werknemers mee kunnen sturen: coöperatieven en andere vormen van concrete en doorgedreven participatie (deelhebben) van werknemers. Meer betrokkenheid (oorzaak en resultaat van meer participatie) zal ook heilzaam (genezend) werken voor de ondertussen vaak zieke loonpiramides, de perversies met boni, enzovoort.
12. We pleiten voor de oprichting van een centraal huurwaarborgfonds, vermits banken momenteel nog te vaak in gebreke blijven bij het nieuwe huurwaarborgsysteem.

Voor het Vlaamse niveau

1. In de strijd tegen armoede is het belangrijk zoveel mogelijk mensen aan het werk te krijgen/te houden, maar deze activering blijkt niet voldoende. Daarom moet er bijzondere aandacht gaan naar werkzoekende, die moeilijk naar een nieuwe job te begeleiden zijn, en zich in een grote afstand tot de arbeidsmarkt bevinden omdat ze nog vele andere problemen torsen (generatiearmoede, schulden, mentale of medische of verslavingsproblemen, enzovoort). Voor hen is een langere en intensieve begeleiding met een aangepast opvolging aangewezen. We pleiten voor een geïntegreerde begeleiding op maat met daarbij aandacht voor werk, de bijkomende problematieken, zorg en welzijnsbevordering, competentieversterking en arbeidsoriëntering. Voor die werkzoekenden die het verst van de reguliere arbeidsmarkt verwijderd zijn, is werk op maat noodzakelijk. Volwaardig werk in een werkomgeving op maat met maatgerichte begeleiding en ondersteuning, opdat iedereen evenveel kansen krijgt op een duurzame job. Los van scholing, achtergrond, fysieke of psychische mogelijkheden.
2. Hoewel het aantal woningen dat via de Sociale Verhuurkantoren (SVK's) wordt verhuurd, procentueel sterk stijgt, vertegenwoordigen zij in absolute cijfers nog steeds een klein deel van het totaal aantal verhuurde woningen. Door een betere omkadering en door een uitgesproken ondersteuning vanuit diverse overheden moet de actieradius van de SVK's gevoelig uitgebreid worden, onder andere door het vergroten van het patrimonium woningen dat door SVK's beheerd wordt tot 30 000 woningen in 2025. Het dienstenpakket van SVK's aan de eigenaars moet standaard uitgebreid worden tot het volledig renoveren van de woningen. SVK's bieden de eigenaars een absolute zekerheid van inkomsten en een verzekering tegen schade. Renovatiewerkzaamheden kunnen worden uitgevoerd door technische ploegen die gedeeltelijk met mensen uit kansengroepen werken. In ruil voor deze renovatiewerkzaamheden moet het SVK de woning dan voor een lange termijn kunnen huren en verhuren (van 9 tot 27 jaar). Daarbij moet ook het instrument van de huursubsidie worden uitgebreid. Dit zal het bereik en de impact van de SVK's sterk vergroten.
3. Veel mensen in armoede verliezen een deel van hun inkomen, omdat ze geen gebruik maken van hun rechten. Wij willen die rechten automatisch toekennen.
4. Het concept 'brede school' moet ook aandacht besteden en praktijk ontwikkelen om de link tussen school en hulp- en zorgverlening te leggen. Daarbij is de Brede School een ideaal concept om een 'kindvolgsysteem' uit te werken, waarbij prioritaire aandacht voor kinderen met een alleenstaande ouder of in gezinnen zonder ouder met een inkomen uit arbeid.
5. De CLB's dragen cruciale verantwoordelijkheid om een vaststelling 'kind in gevaar' te maken en deze te verwijzen naar het juiste OCMW.
6. Het concept van de lokale netwerken en het Participatiefonds binnen het Participatiedecreet moeten versterkt worden toegepast en de financiële middelen daarvoor moeten stelselmatig groeien. Dèmos vzw staat in voor de coördinatie ervan.

7. Het beleid rond Gelijke Kansen (GOK) moet structureel worden verankerd als een duurzame prioriteit binnen het Vlaams onderwijsbeleid.
8. Het Vlaams Jeugdbeleid moet een (nog) krachtigere prioriteit leggen op de bestrijding van armoede en uitsluiting. Daartoe moeten de inspanningen in de sectoren welzijn, onderwijs, jeugdwerk, cultuur, sport, enzovoort. beter op elkaar worden geënt.
9. Kinderopvang is een basisrecht. Dit recht moet effectief gerealiseerd worden door het verder investeren in een voldoende en kwalitatief aanbod. Inkomensgerelateerde kinderopvang moet de norm worden. Daarnaast blijft een sterke opvoedingsondersteuning van wezenlijk belang en willen we ouders meer betrekken bij de kinderopvang en later bij de school.
10. Het betrekken van ervaringsdeskundigen op alle niveau's waar begeleiding aan personen in armoede wordt aangeboden.
11. Ondersteunen van verenigingen waar armen het woord nemen en hun betrekken bij beleidsvoorbereidend werk.
12. Het invoeren van de methodiek van regisseurs/buddy's/ankerfiguren die gezinnen in armoede ondersteunen op alle domeinen.

Voor het lokale niveau

1. Elk OCMW (*bij kleine gemeenten eventueel intergemeentelijk*) beschikt over een cel "kinderen in armoede". Deze cel beschikt over voldoende sociale werkers om (1) ter plaatse en (2) longitudinaal gezinnen en kinderen te kunnen opvolgen en een optimale coördinatie van de hulp- en zorgverstrekking te waarborgen.
2. Elke gemeente voorziet in haar strategisch meerjarenplan een uitdrukkelijk onderdeel "bestrijding van armoede en uitsluiting", met daarbij prioriteit voor de kinderen als onderdeel van een integraal lokaal jeugdbeleid. Daarin staan samenwerking met het OCMW en de coördinatie van hulp- en zorginstanties centraal.
3. De experimenten en eerste aanzetten tot het ontwikkelen van een brede school moeten naast culturele (kunst, sociaal-cultureel, jeugdwerk) en sportlinken ook duidelijk een sociale dimensie uitbouwen.

3.13 Betaalbaarheid

sp.a is bewust dat bovenstaande voorstellen niet kunnen zonder dat er daarvoor voldoende middelen worden gealloceerd. Binnen dit bestek past geen gedetailleerde oefening hiervoor (*zie ook onderdelen fiscaliteit...*). Toch mogen hier de volgende principes worden gesteld:

- Beleidsprioriteiten vragen ook om structurele herschikkingen van bestaande uitgaven. De consequentie van een slagkrachtig beleid ter bestrijding van armoede en uitsluiting eist dat bestaande middelen meer en explicieter in deze richting worden ingeschreven.
- Het spreekt voor zich dat een structurele herschikking ook langs de inkomenszijde kan plaatsvinden. Daarbij verwijzen we naar andere en elders geformuleerde voorstellen, in de andere visienota's.

Relatief én absoluut welvarende en voorspoedige gemeenschappen, een staat en alle overheden die de bestrijding van diverse vormen en oorzaken van armoede en sociale uitsluiting ernstig en dus prioritair nemen, kunnen en mogen zich hierbij nooit verschuilen achter een middelenprobleem. Dit ridiculiseert hen en meteen ook deze doelstelling.

4. Sociale gelijkheid en betrokkenheid

4.1 Democratie en welvaartsstaat

De mens is een sociaal wezen. De menselijke gemeenschap is zijn natuurlijke omgeving. Mensen leven samen omwille van veel redenen, niet het minst omdat anders kinderen onmogelijk kunnen opgroeien. Maar er spelen nog veel aspecten, zowel nuttige als aangename: veiligheid, genegenheid, gezelligheid, gemakkelijkerheid.

Doorheen de geschiedenis heeft de mens deze gemeenschappen gestructureerd. Eeuwenlang leefden mensen in strak hiërarchische systemen, waarbij heel beperkte elites, met een goddelijke ofwel erfelijke macht, de grote massa bestuurden. Sinds de Verlichting, met als basis het humanisme en de wetenschap, construeerde de westerse mens een organisatie met als leidmotieven vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid. Niet zonder slag of stoot ontstond zo een systeem van democratie, dat de voorbije decennia werd verbreed tot een welvaartsstaat.

Het zijn deze twee elementen, onze democratie en welvaartsstaat, die sp.a als cruciale waarden en systemen beschouwt. Beide verdienen de grootst mogelijke aandacht, vragen een regelmatige actualisering en moeten we beschermen tegen belagers.

4.2 Democratie en zorg: de strijd van gunst naar recht

Onze democratie en welvaartsstaat ontstonden niet zomaar. Ze zijn een essentiële verwezenlijking van onze West-Europese, Belgische en Vlaamse gemeenschappen, opgebouwd na vele sociale (en andere) veldslagen. Vakbonden, mutualiteiten en linkse partijen, niet het minst **sp.a** en haar voorgangers, droegen hier sterk toe bij.

De concretisering van beide concepten vraagt om stevige, goed gefundeerde structuren. Het zijn immers omvangrijke, wijd vertakte en complexe systemen, met tal van procedures, wetten en conventies. Die maken hen dagelijks werkzaam en performant.

De aard van deze structuren vraagt zeker een erg degelijke en zakelijke organisatie. Niet alleen de politiek (democratie), maar ook ons welzijn evolueerde van een gunst naar een recht. Ons recht op democratie en verzorging betekent immers dat we deze kansen niet meer moeten vragen (of eisen), we krijgen ze automatisch toegekend of moeten ze automatisch toegekend krijgen. Daarbij dreigt het gevaar dat zij verkoelen in een afstandelijke bureaucratie (hoewel dit helemaal niet zo hoeft te zijn).

4.3 Bedreigingen, vervreemding

Er schuilt een paradox in de verwezenlijking van deze politieke en sociale rechten. Juist door de *vanzelfsprekendheid*, het feit dat we ze niet meer moeten afdwingen maar dat ze automatisch toegekend worden, dreigt een mogelijke vervlakking van ons engagement en

onze betrokkenheid. Mensen vinden het - terecht - normaal dat zij beschikken over stemrecht en over een recht op zorg en welzijn. Daar mag ook niet aan worden getornd.

Toch worden deze rechten bedreigd, als ze niet meer gedragen worden door een uitgesproken consensus, door een maatschappelijk debat. Indien deze rechten *vervreemden* van de mensen, verliezen ze hun basis en daarmee ook hun verankering in de samenleving. Deze vervreemding betekent dat mensen niet meer bewust en met overtuiging bezig zijn met hun democratische en sociale rechten. Hierdoor krijgen *tegenmachten*, die deze democratie of welvaartsstaat niet of niet zo hoog in het vaandel dragen, de kans om deze rechten uit te hollen, te verminderen. Aanvallen op de democratische waarden vindt men duidelijk bij extreme ideologieën. Het belagen van de welvaartsstaat blijkt een constante in het (neo)liberale kamp. Andere visies staan wel voor een solidaire gemeenschap, maar dan beperkt tot wat men als het eigen volk beschrijft, en zonder de solidariteit die de grenzen van een beperkt beschreven gemeenschap overschrijdt.

4.4 Een gemeenschapsproject

Het gevaar op vervreemding en onthechting belaaft de fundamenteën van onze democratie en welvaartsstaat. Een duurzame, sterke welvaartsstaat met een even krachtige sociale zekerheid staan hierbij centraal vraagt om een gedreven en duurzame democratische economische activering, waarbij overheden, maar zeker ook het maatschappelijk middenveld, een expliciete verantwoordelijkheid en zelfs aansprakelijkheid dragen.

Decennia geleden stelde de partij zich al open en gastvrij op tegenover alle geëngageerde mensen en groepen. In het recente verleden heeft **sp.a** heel uitdrukkelijk deze doelstellingen verwoord, door een bewuste dialoog met het middenveld. Een grote klemtoon op het belang van het verenigingsleven gaf ruimte en plaats aan sociaal bewogen burgers en hun verenigingen, ook in de partij zelf. Naast een sterk beleid van participatie in het cultuurbeleid, besteedde ook het onderwijsbeleid veel aandacht aan gelijke kansen en betrokkenheid van ouders en van leerlingen. De introductie van het concept *brede school* geeft een belangrijke opening naar onder meer het plaatselijke verenigingsleven en is een sterk voorbeeld van participatieve democratie. De expliciete keuze voor een **sp.a** als *netwerkp partij*, die zich presenteert met een open vizier en communicatieve attitude, toont de actieve bereidheid tot dialoog en discussie op basis van een sterk eigen ideologisch profiel. Daarbij blijven opnieuw vakbond en mutualiteit, als voorhoedespelers op het middenveld, bevoorrechte partners.

*Een socialistisch adagium, met solidariteit en gelijke kansen als kernwaarden, kan niet duurzaam worden verankerd zonder dat een meerderheid van de bevolking hiervoor (steeds opnieuw) bewust en overtuigd kiest. Daarom moet **sp.a** ook sterk inzetten op een actieve, levende democratie door een brede maatschappelijke activering van mensen en verenigingen: sociaal, cultureel, ethisch en politiek. We doen kortom aan gemeenschapsopbouw met gemeenschapsproject.*

De gemeenschap staat voor een verzameling van geëmancipeerde en gevarieerde mensen. Deze mensen zijn formeel en legaal met elkaar verbonden in een democratisch systeem, gevat door een overheid (of door overheden), maar ze geven deze formele verbinding ook een geëngageerde, dynamische inhoud. Zo'n gemeenschap krijgt pas leven, warmte en toekomst op voorwaarde dat haar burgers, en uitdrukkelijk ook hun verenigingsleven, zich mobiliseren voor deze gemeenschap, door een permanente en duurzame interactie en een participatief georganiseerde beleidsvoering.

Participatie vormt hierbij een cruciaal begrip. Het staat zowel voor **deelnemen** als **deelhebben**. Deelnemen duidt op het gebruik maken, het genieten, het bijwonen, het proeven van het aanbod, welk dan ook (sociaal, cultureel, arbeid, mobiliteit). Deelhebben impliceert een actief engagement, bewust mee verantwoordelijkheid opnemen. Door te kiezen voor deelhebben, wordt de mens mede-eigenaar van een project. Dit kan gaan over een vereniging, een bedrijf, een tijdelijke activiteit. Maar ook beleidsparticipatie hoort hier thuis: zich engageren in en voor de publieke zaak. Dit kan via een politieke partij, een actiegroep, adviesraden of buurtcomités. Bij een geactiveerde en dynamische samenleving staat participatie, als in 'deelhebben', erg centraal.

Samengevat kan men stellen dat een slagkrachtig gemeenschapsproject steunt op minstens twee belangrijke pijlers, namelijk (1) een brede maatschappelijke activering en (2) een dynamische, participatieve democratie. Daarvoor dragen de overheden, samen met de burgers en het maatschappelijk middenveld, een cruciale verantwoordelijkheid.

4.5 Maatschappelijke activering

Een gemeenschapsproject vraagt (behoudens economische activering) uitdrukkelijke aandacht voor maatschappelijke activering.

Het begrip activering betekent hier letterlijk 'het in beweging brengen van mensen, groepen en gemeenschappen', door het uitnodigen, prikkelen en vooral ook appreciëren van iedereen die zich engageert, die verantwoordelijkheid opneemt en die zich bekommert om een gemeenschappelijk belang.

- Maatschappelijk is hier een koepelbegrip voor het geheel van sociale, culturele, ethische, (inter)culturele en politieke aspecten:
- Sociale activering: een open, betaalbare, mensgerichte en gedreven hulpverlening, zorg, begeleiding of opvang stimuleren, met hierbij bijzondere aandacht voor (1) de laagdrempeligheid en nabijheid en (2) vrijwillige inzet¹⁴ en vrijwilligerswerk. Bijzondere aandacht voor uitsluiting en armoede is hierbij noodzakelijk, maar ook voor de vele straat-, buurt- en wijkcomités die ijveren voor een betere leef- en woonomgeving.
- Culturele activering: optimale voorwaarden creëren voor culturele participatie en bij uitbreiding voor creativiteit, in de betekenis van **deelnemen** (genieten, bezoeken en meedoen) maar zeker ook **deelhebben** (zelf doen, zelf organiseren en verantwoordelijkheid nemen), met bijzondere aandacht voor de rol van het sociaal-culturele middenveld.
- Ethische activering: stimuli tot meningsvorming via dialoog, discussie over actuele ethische vraagstukken (bijvoorbeeld euthanasie, waardig sterven en adoptie), over omgaan met andere culturen en, bijvoorbeeld, de noord-zuid problematiek.
- Interculturele activering: een beweging die culturele diversiteit actief waardeert, de dialoog tussen verschillende cultuurgemeenschappen (en religies) aanzwengelt en expliciet op zoek gaat naar ontmoetingen, uitwisselingen en debat.
- Politieke activering: stimuli en prikkels om aan de beleidsprocessen deel te nemen, het organiseren van een communicatieve beleidsvoering en een haalbare participatieve democratie. Hier passen de begrippen emancipatie en empowerment, en vormen onder meer (gemeentelijke) adviesraden, actie- en buurtwerkingsgroepen een belangrijke doelgroep.

Het beoogde resultaat blijft een samenleving waarin de overheid (mandatarissen en ambtenaren) en de burgers en hun verenigingen gezamenlijk, maar elk binnen hun eigen competenties, verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid opnemen voor hun gemeenschap. Dit leidt naar gemeenschappelijk gedragen beleidsprojecten.

4.6 Een dynamische, actieve democratie

Maatschappelijke activering hangt nauw samen met het revitaliseren van onze democratie. In haar basiskenmerken is de democratie al lang verworven. In verschillende etappes evolueerde en verbreedde de groep van mensen die stemrecht of -plicht kregen. Deze discussie blijft ook vandaag nog levend (onder andere over leeftijd en nationaliteit). Maar ten gronde hebben we grotendeels een systeem waarin de stemgerechtigden hun macht voor een bepaalde periode delegeren aan een beperkte groep van politici, door een rechtstreekse verkiezing van een wetgevende macht via partijlijsten. Daaruit ontstaat de

14 Vrijwillige inzet: niet in georganiseerd verband, vrijwilligerswerk: wel in georganiseerd verband.

uitvoerende macht. Tussen twee momenten van verkiezingen in werd en wordt de rol van de burger grotendeels herleid tot waarnemer.

De voorbije decennia evolueerde de burger van gemiddeld laag opgeleid, gezagsgetrouw en zuilgebonden naar postmodern, kritisch en toenemend autonoom in zijn gedachten en meningen. Daarbij ontwikkelde zich een paradox. Enerzijds ontstond een bijzonder kritische en vaak kregelige houding ten opzichte van de overheid (en politiek), met klaagzangen over inefficiëntie, verspilling en politieke spelletjes. Anderzijds groeide er een vanzelfsprekende verwachting dat diezelfde overheid alle problemen meteen en degelijk moet oplossen. Liefst zonder al te veel belastinggeld. Deze tweeslachtigheid vindt veel voeding in antipolitieke spelers en partijen en in de media, die deze verzuring graag accentueren en van passende inspiratie voorzien.

Het antwoord hierop, behoudens een ongewenst pleidooi voor een dictatuur, moet dan ook niet in minder maar juist in veel meer democratie worden gevonden.

Meer en betere democratie vraagt een aanpak op twee sporen.

Enerzijds moeten we de bestaande indirecte of representatiedemocratie opwaarderen en de procedures en werkingscultuur (bijvoorbeeld de machtsconcentratie) reinigen van ballast en dubbele bodems. Zo moet deze eerbiedwaardige ouderling terug vinnig en aantrekkelijk worden.

Dit volstaat echter niet. Binnen het systeem van een vinnige indirecte democratie, moeten we veel meer elementen van een participatieve democratie kansen en plaatsen geven. We hebben hieromtrent al een hoopvolle praktijk, onder andere in adviesraden, beoordelingscommissies, referenda en buurtbudgetten. Maar deze worden nog veel te weinig en met onvoldoende enthousiasme en vaardigheden toegepast. Hier hebben we dringend nood aan nieuwe praktijken en experimenten. Daarbij moeten politici en ambtenaren zich als inspirators en stimulators opstellen en actief kansen creëren. Maar tegelijkertijd mag men van het maatschappelijk middenveld een constructieve, open en vooral enthousiaste medewerking verwachten. Een interactieve beleidscultuur en -structuur zijn immers bij uitstek een zaak van wederzijds engagement. Want een gemeenschap is een gedeeld project. Uiteraard blijven politici gelegitimeerd om uiteindelijk de beslissingen te nemen en zich daarvoor bij elke verkiezing te verantwoorden.

Participatieve, interactieve democratie, indien gecontroleerd binnen een systeem van delegatiedemocratie, biedt heel wat mogelijkheden. Deze blijven zeker niet beperkt tot kleinschalige cases (op buurt- of gemeenteschaal), maar de acties tegen bijvoorbeeld de Lange Wapper bewijzen dat dit ook voor echt grote dossiers opgaat. Daarbij blijkt steeds opnieuw dat de processen van informatie en communicatie die een politieke

besluitvorming voorafgaan, cruciaal zijn om een stevig democratisch draagvlak te verwerven.

Uitgangspunten van sociale gelijkheid en betrokkenheid

1. We beschikken over een basisrecht op democratie en op een welvaartsstaat. Dit recht is vanzelfsprekend, maar kan enkel een recht blijven als de samenleving en haar burgers hiervoor zelf steeds opnieuw en expliciet een actief en geëngageerd draagvlak bieden.
2. Een levende, warme, dynamische democratie en welvaartsstaat vragen om een gemeenschapsproject. Dit kan maar mits (1) een overheidsbeleid dat zoveel mogelijk mensen maatschappelijk activeert, en (2) een actieve, dynamische en geactualiseerde democratie.
3. Maatschappelijke activering betekent, naast een sociaaleconomisch project, dat overheden en het middenveld actief sociale, culturele, ethische en politieke activering stimuleren.
4. Een dynamische, actieve democratie impliceert dat het overheidsbeleid binnen het bestaande systeem van delegatie (representatieve democratie) veel meer elementen van participatieve, interactieve democratie integreert en levendig maakt.
5. Bij maatschappelijke betrokkenheid en een interactieve democratie speelt de interculturele dimensie een wezenlijke rol. De menselijke verrijking die het multiculturele teweeg brengt, moet meer onderstreept worden. Mensen kunnen zich pas betrokken voelen bij de samenleving als er respect is voor hun culturele eigenheid en als diversiteit in onze gemeenschap gewaardeerd en gestimuleerd wordt.

4.7 Stellingen

1. De overheid moet in elke stap van haar besluitvoering de grootst mogelijke mate van democratie nastreven. Dit betekent een open opstelling, een actief informatiebeleid en vooral een interactieve, participatieve bestuursstijl, die zoveel mogelijk mensen en groepen prikkelt om zich te engageren in concrete beleidsprojecten.
2. Overheidsbeleid wordt in zo groot mogelijke mate een gemeenschappelijk project, waarin mensen en groepen fungeren als mede-eigenaars. Politici en het maatschappelijk middenveld dragen de aansprakelijkheid voor de beslissingen, maar ook voor het democratische gehalte van de totstandkoming, uitvoering en evaluatie. Er blijft een belangrijke taak voor de politiek, maar ingebed in degelijke participatieve processen.
3. Ook belangrijke maatschappelijke organisaties buiten de overheden, die ook partners van en voor de overheid zijn, moeten worden aangemoedigd en ondersteund om meer democratische spelregels te hanteren in de eigen organisatie. We denken hierbij aan onder andere cultuur- en onderwijsinstellingen, welzijnsorganisaties en mediapartners.
4. Een interactieve beleidsvoering vraagt om meer elementen van participatieve democratie binnen het kader van de delegatiedemocratie.

4.8 Concrete voorstellen

1. Het maatschappelijk middenveld is de prioritaire partner in een interactief overheidsbeleid. Omwille van de expertise en de democratische meerwaarde wordt dit middenveld erkend, ondersteund en gewaardeerd als mede-actor. Overheden beschikken al over heel wat instrumenten (subsidies, dienstverlening en communicatie), die blijvende aandacht en optimalisering vragen. Deze relatie mag niet worden beschouwd als een luxe, waarop in een crisis kan worden bespaard, maar als een noodzakelijk element in elk overheidsbeleid. De federale regelgeving voor deze maatschappelijke partners moet ook grondig vereenvoudigd worden.
2. Overheid en middenveld moeten zich met overtuiging baseren op een visie van interculturaliteit en actief pluralisme, vanuit een respect voor de grote culturele diversiteit in onze samenleving. Daarbij staan belangrijke waarden als onaantastbaarheid voorop. Voor de interculturele en actief pluralistische gemeenschap is het bijzonder belangrijk dat elke groep van mensen die zichzelf binnen deze gemeenschap als cultuurgemeenschap definieert, het recht heeft om de eigen identiteit te koesteren en te ontwikkelen, voor zover deze niet ingaat tegen de basisprincipes van democratie en interculturaliteit of het actief pluralisme onmogelijk zouden maken.
3. Een maatschappij die ook een gemeenschap wil zijn, biedt stevige waarborgen dat de burgers zich sociaal veilig en geborgen voelen. Overheden, in het bijzonder de meest nabije overheid, moeten zich daarvoor sterk engageren. Een actieve en interactieve democratie zorgt voor betrokkenheid en herkenbaarheid. Als burgers zichzelf herkennen in hun gemeenschap en het gevoel koesteren dat hun mening minstens gehoord en optimaal ook beluisterd wordt, is de primaire voorwaarde voor een sociaal veilig gevoel ingevuld, ook en vooral als deze meningen veel kritiek, ongenoegen en zelfs afwijzing inhouden.
4. Cultuur-, jeugd- en sportbeleid – en bij uitbreiding het hele verenigingsleven – behoren tot de kernopdrachten van elke overheid, want ze leveren een noodzakelijke bijdrage aan optimale ontplooiingskansen voor zoveel mogelijk burgers. Een zo groot mogelijke participatie is ook hier het leidmotief. Het jeugdbeleid van de overheid vraagt een bijzondere aandacht voor de organisatie van een permanente en intensieve dialoog met kinderen en jongeren.
5. Het Brede School – concept kan heel sterk mobiliserend werken en burgerparticipatie stimuleren. In een Brede school wordt met verschillende (lokale) partners gewerkt aan een ruime ondersteuning van kinderen, jongeren, het gezin en de lokale gemeenschap. Een school kan hierin één van de (centrale) partners zijn, maar ook de bibliotheek, de sportdienst, kinderopvang, culturele verenigingen, het Sociaal Huis, het OCMW, buurt en nabijheidsdiensten, sociale economie bedrijven... kunnen belangrijke partners zijn. Een Brede School is een samenhangend netwerk van toegankelijke voorzieningen uit verschillende sectoren waarbij er gewerkt wordt aan lokale behoeften. Centraal staat het werken aan gelijke onderwijskansen, een betere buurt, het uitbreiden van de

ervaringswereld en het creëren van ontmoetingsplaatsen en vormingsmomenten voor kinderen, jongeren en volwassenen.

6. We moeten naar een bedrijfsmodel waarin werknemers minstens voor een deel mee de koers van het bedrijf bepalen. Al te vaak wordt in de directielokalen van bedrijven weinig of geen gebruik gemaakt van de kennis en de inzichten die aanwezig zijn op de bedrijfsvloer. We willen echt reële macht voor alle werknemers die mee de strategie van het bedrijf moeten kunnen uitstippelen. Meer democratie op de werkvloer betekent ook een andere managementcultuur en het einde van totaal scheef getrokken loonpiramides en waanzinnige bonussen. Het houdt in dat de belangen van de werknemers, als stakeholders van het bedrijf, ten volle erkend worden. We kunnen niet streven naar meer sociale gelijkheid zonder te werken aan de democratisering van onze bedrijven.
7. De vrije markt werkt onvoldoende in het sturen van bedrijven en waarborgt geen solidariteit. Ze kan nooit de verwachting invullen dat ze spontaan tot een billijke verdeling van goederen en bezit zal leiden of dat het aanbod zich als het meest voordelig voor mens en samenleving zal ontwikkelen. De vrije markt komt niet tegemoet aan de wens dat er voor elk product en voor iedere dienst een keuzepallet bestaat waaruit de consument kan kiezen. Geen van deze 'idealen' die sommigen aan een louter vrije markt toebedelen kan worden verwezenlijkt. Een sterke empowerment en structurele ondersteuning van consumentenorganisaties is dan ook één van de noodzakelijke voorwaarden om burgerparticipatie in de organisatie van ons economisch bestel (en dus meer sociale gelijkheid) af te dwingen.